

Daavi hinda=
mire raamat.

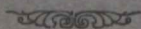
LUGEJATELE.

- 1 Hoidke raamat määrdimise ja rikkumise eest, sest ta ei ole mitte ainult Teie, vaid ka kõigi teiste tarvitamiseks.
2. Mässige raamat paberisse, et ta teel koju ehk kodusse mustaks ega märjaks ei saaks.
3. Ärge lehitsege raamatut musta ja märja käega. Ärge kirjutage ega kriipsutage raamatusse. See teeb raamatu inetuks.
4. Ärge murdke lehenurki. Ärge pange pliatsit, sulepead ega teisi suuremaid asju raamatu wahele. See lõhub köidet.
5. Ärge keerake raamatut kahekorra, siis murdub raamatu selg ja lehed rebenewad lahti.
6. Käige raamatuga õrnalt ümber, siis seisab ta kauem ja raamatukogu võib selle asemel, et raamatute parandamise peale raha kulutada, rohkem uusi raamatuid osta.
7. Tooge raamat õigeaks ajaks tagasi. See kergendab raamatukogu tööd ja võimaldab teistele, kes lugeda soovivad, raamatu saamist.

Tallinna linna raamatukogu.

Daani hindamise raamat

Liber census Daniae.

M. J. Eisen.

Kirjastus A. S. „Warrat“,
Tallinnas.

Daani hindamise raamat.

E2 726

~~Q. 174~~

28

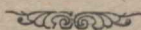
~~S. 2037~~

~~Q. 319~~

~~S. 2001~~

Daani hindamise raamat

Liber census Daniae.

A 4865

M. J. Eisen.

Hind - 45 mk.
koide - 20 mk.

Kirjastus A. S. „Barrak“,
Tallinnas.

ENSV
Riiklik Avalik
Raamatukogu

453 446

Liber census Daniae ja harutused ta kohta.

Gesti keele kõige wanemad mälestusemärgid leiduvad Läti Hindreku Njaraamatus ja Daani Hindamiseraamatus. Läti Hindreku Njaraamat kirjeldab sakslaste meie maale tulemist ja eestlaste allabeitmist kuni 1227. aastani, on wist seega wiimaks nimetatud aastal lõpetatud. Läti Hindreku Njaraamatus puutub meile paar eestikeelist lauset silma, nagu: laula, laula, papi! ja: maga magama! Peale selle tutvustab Läti Hindreku Njaraamat meid weel mõne selleaegse nimega.

Palju enam nimesid leidub niinimetatud „Daani Hindamiseraamatus“ ehk „Liber census Daniae“ ehk Daani keele nimega „Kong Waldemars Fordebog“; see wiimane nimi tähendaks meie keeli „Kuningas Waldemari maaraamat“. See kuningas Waldemari maaraamat on sel ajal kirjutatud, kui osa Gestimaad Daani walitsuse all seisis, warsti pärast Tallinna asutamist. Aastate jooksul on see maaraamat walminud, niisama nagu Läti Hindrekel oma Njaraamatu aastate jooksul kirjutas ehk wähe-malt selle tarwis tähendusl kirja pani. Spetlased on

selle Liber census Daniae, nagu raamatut ladinakeelse nimega kõige sagedamini nimetatakse, mitme uurimise aineks teinud, nimelt aga ta kirjutamiseaja wäljaarwamise kallal pead murdnud. Üleüldiselt ühinevad uurijad sellele arwamisele, et raamatu loks esimest jagu 1231. aastal kirjutatud, ehk vähemalt esimene jagu nimetatud aastal ja teine warsti peale seda. Järgmised jaod lisati palju hiljemini juurde. Kolmas jagu tunnistab teist käekirja ja neljas läheb käekirja poolest kolmandast ka wähe lahku. Kolmas jagu arwatakse 1254 ja neljas ehk weel hiljemini kirjutatud olewat. Kõik jaod ei puutu ammugi meie maad, waid muid selleaegse Daani riigi osasid.

Liber census Daniae kirjutaja kohta walitsewad õpetlaste hulgas mitmesugused arwamised. Wanemal ajal arwati, et kuningas Waldemari käsu peale keegi riigiametnik selle raamatu kirja pannud. Schirren (Beitrag zum Verstand. des Liber census Daniae, II. 96 j. e.) tunnistab ometi mõjuwalt, et ainult waimulik mees wõis Gestimaa kohta käiwa raamatujao kirjutanud olla. Schirreni arwamist täiendas omast kohast Bunge (Das Herzogthum Estland, II. 6) näidates, et kui mitte piiskopp ise, siis ometi piiskopi käsu peale ja piiskopi tarwiduseks see raamat kirjutati. Piiskopp sai Gestimaalt maksu ja maksu nõudmiseks läks tal tarwis teada, mis-sugused maksu makswad palgad ta walitsuse all seisid ja kui palju abramaad nende alla arwati. Bunge oletab ühna dieti, et Harju- ja Wirumaa kohtade nimefiri wististi preestrite antud teadete põhjal kokku seati. Hulga preestrite poolt saadud teadete kokkuseadmine ühe waimuliku mehe poolt üksi wõib seda hõmarust ja korrutamist seletada, mis nimekirjas ette tuleb. Nii näituseks puutub mõnigi kohanimi enam kui ühe korra silma. Et loğubuste rajad weel küllalt kindlaks ei olnud määratud, wõis

ühe koguduse preester mõne küla teisefti kihelkonnast oma kihelkonna küladeilda arvata ja niisama ümberpööratud. Võimalik, et mõnest kihelkonnast koguni kahe preestri poolt nimetirjad Tallinna olid saadetud, sest et preestrid ju tihti kohtadelt wahetati. Sel põhjusel mõistaksime ka, miks paar korda esinem nime iga korra isewiisi kirjutatud. Niisama annaks see oletamine Liber census Daniae mitmekesise nime de kirjutamise wiisi kohta seletuse. Muidu ei võiks kudadagi aru saada, kudas nimesid peaaegu iga lehekülje peal isewiisi kirjutatakse. Mitmed arwawad, et sel kombel Liber census Daniae nimetirja, nagu see meile alal hoitud, sugugi weel walmistatud tööks ei tohi pidada, waid ainult ettewalmistawaks nimetirjaks, mida pärast waja parandada ja täiendada (J. Truussmann, Введение христианства въ Лифляндии, lk. XXIII).

Liber census Daniae algupärane pärgamendile kirjutatud käsikiri hoitakse Stokholmis muistsuseteaduse kirjastogus alal. Esimest korda andsid J. Langenbeck ja B. J. Suhm nimetatud raamatu oma suuremas kirjastogus Scriptores rerum Danicarum, VII, lk. 507—625 trükki. Selle trüki najal tegi õpetaja G. M. Knüpf fer meie maa saksa keelseid lugejaid esimest korda daanlaste raamatuga tuttawaks. Ühtlasi katsus Knüpf fer ära seletada, mis suguseid nimesid endised kohad nüüd kannawad ja kust üht ehk teist kohta tuleb otsida. Knüpf ferit arwitatud Langenbecki ja Suhmi wäljaanne oli aga wigane ära kiri ja see wigane ära kiri walmistas Knüpf ferile seletust kirjutades palju waewa. Knüpf ferit kirjatöö andis oma täiendustega ja juurdelisan dustega C. J. A. Pauker 1853 wälja raamatus „Der Güterbesitz in Estland zur Zeit der Dänenherrschaft“. Nasta enne Paukeri raamatut ilmus Kopenhagenis Gestimaa kohta käiwast Liber

census Daniae raamatust täieline karmapealt ühte minew äratrükk (facsimile) Antiquités Russes teises osas. Selle Kopenhagenis valmistatud truu äratrükk järele valmistas J. G. v. Bunge raamatus „Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch“ I litografeeritud uue äratrüki. 1858 kirjutas G. v. Brevern „Der Liber census Daniae“. Bunge wäljaande järele toimetas Dr. A. H. Snellman Liber census Daniae nimed 1893 ajakirjas „Suomi III, 7, Wirolaisia paikannimiä 1200 luvulla“ uuesti trükki ja katsus nimesid ühel hoobil seletada. Seletuste aluseks pani ta Knüpper-Bauckeri uurimused ja täiendas neid oma tähelepanemistega. Keelelisest küljest wöttis neid Gestiinaa kohanimesid Liber census Daniae wäljaandes Tella Teiwaala harutusele ja püüdis ajakirjas „Suomi IV, 5, Wirolaisista paikannimistä 1200 luvulla, 1907“ ära näidata, misugust seletust need nimed selleaegse Gesti keele kohta annawad.

Umber sessamas mõttes kui Teiwaala, aga palju pikemalt harutas ainet Dr. W. Schlüter Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1907 nimelises raamatu kirjatöös „Die estnischen Ortsnamen im Liber census Daniae“. Schlüter waatas ainult keeleteadlase silmaga nimepeale, ilma et katsuks määrata, kus Liberi nimetatud koht olemas. Ise ei püüagi Schlüter praeguseid nimesid kindlaks teha, waid toetab ennast ainult Snellmani töö peale. Soomes asudes ei wõinud Snellman, kudas ta ka katsus Knüppfer-Bauckeri tihti wigaselt kirjutatud praeguseid nimesid parandada, ometi iga korra õiget nime üles tähendada. Snellmani wead esinewad siis Schlüterigi töös; muidu aga on Schlüter wanu nimesid seletades ühe ja teise uue mõtte awaldanud. Wiimaks ilmus 1913 J. Fogewert sülest „Gesti Kirjanduses“ nr. 3 „Wanemad Gesti keele

kirjutatud allikad ja L. c. Daniae" ja nr. 4/5 „Mis kõnelewad L. c. Daniae kohanimed“.

Need on tähtsamad kirjatööd, mis tänini Liber census Daniae kohta avaldatud, vähemalt nii kaugelt, kui harutused Gestima olude kohta käiwad. Knüpper tähendab oma raamatu eeskõnes, et prof. Kruse Liber census Daniae kohtade aramääramiseks iseäraliku kaardi walmistanud. Paraku ei ole ma Kruse nimetatud kaarti näha saanud ega wõi selle kohta mõtteid avaldada. Muidu on aga Knüpper ja Bauer oma harutustes kõik tähele pannud, mille Kruse oma kaardile üles pannud. Arwan, et ma Kruse kaardi mittenägemise pärast seega vähemalt kohtade aramääramise poolest palju ei ole kaotanud. Küll aga olen teist selle aja kohta käiwat kaarti silmas pidanud.

Gespool Liber census Daniae kohanimesid esimest korda Gesti keeles avaldades tähendan, et ma endiste uurijate, nagu Knüfferi, Baueri, Snellmani, Teiwaala, Schlüteri, Jögereri jne. seletusi tähele olen pannud ja neid omalt poolt püüdnud täiendada. Nimede aramääramises ei ole ma kohe endiste uurijate seletuste peale toetanud, waid asjatundjatelt, s. o. iga kihelkonna elanikudelt selle kihelkonna nimede kohta aru nõudnud. Mõne kihelkonna nimed olen mitme isikuga suusõnal läbi wõtnud, teiste kihelkondade nimede kohta osalt kirjateel, osalt ajalehtede kaudu seletust palunud. Kõik saadud seletused olen kokku wõtnud ja awaldan eespool. Mitme nime kohta sain seletusi, mis endiste uurijate seletustest lahku lähewad.

Nimede seletusi saatsid mulle kirjalikult järgmised isikud, kellele siin südamlik tänu olgu awaldatud.

Spetaja G. Böld Koselt, Sp. J. Liw Kaplast, G. Piisang Raikülast, G. Ollino Raikülast, J. Remus Kaplast,

üks raplane, H. Alandorf Ruimetsast, R. Einberg Riisi-
perest, J. Ewald Laitfist, R. Tiider Terlepast, J. Pro-
mann Munalastmest, sp. J. Ruff Keilast, sp. J. Keerig
Jürist, D. Allas Jõeleftmest, J. Kütt Jõeleftmest, J. Berg-
mann Haljawast, J. Pohm Tallinnast, J. Waldmann
Tallinnast, M. Petrow Tallinnast, L. Reinart Tallinnast.
M. Heimann Tallinnast, J. Jürgenson (?-st), J. Leitort
(?-st), S. Laipman Wiiburist, S. Koosensfeldt Waost,
M. Käärst Tartust, A. Tomson Mudifest, J. Söster Koe-
rust, J. Timoteus Haljalast, R. Strandmann Huljast,
A. Kiwi Rakwerest, J. Toom Warjalt, C. Raera Mallaast,
D. Uhlberg Padast, J. Müllerbet Jakobist, J. Elken
Porkunist.

Raamatu ülesanne.

Liber census Daniae nimetatakse wahel ka „Kuningas Waldemari maaraamatuks“, nagu ju tähendatud. Wiimane nimi on ainult osalt kohane. Raamat ei läi sugugi ainult kuningas Waldemari maade kohta, waid ka, nagu sissejuhatus ju ütleb, kuningas Kristofori maade kohta ja peale selle on lõpupool pärast Waldemari kirjutatud. Raamatu siht on kuningate sissetulekuid, maade suurust ja headust ära määrata, nimelt kogu Daani kuningriigis. Ainult Falsteri maakonnas nimetab raamat riigi alamategi maade suurust, aga see sünnib dieti mööda minnes. Peaülesandeks jääb ilka kuningliku omanduse hindamine.

Rogu Gestimaa oli küll Daani kuninga pärast, s. o. Daani kuningas pidas Gestimaad oma pärisomanduseks, aga ometi ei wõidud kogu maad Liber census Daniae kirjutuse ajal enam otsekoheseks kuninga sissetuleku allikaks lugeda, sest et kuningas hulga külasid ühele ehk teisele wõimumehele laenuks annud. Raamat loeb esmalt üksikud kohad nimepidi üles, ühtlasi määrates, mitu adramaad kellegi koha pärast, ja tähendab siis juurde, kas koht kuninga otsekohese hoiu ja majapidamise all seisab wõi kellegi muu kätte tarwitada antud. Tihti lisab raamat

juurde, et see ja see isik sealt ära aetud. Mitmed isikud olid nimelt oma woliga segasel ajal enestele ühed eht teised kohad omandanud. Korralikumate aegade tagasitulekul nõudis Daani walitsus niisugustelt oma kae peal enestele maid nõudnutelt maad tagasi.

Iga kohanime taga seisab nummer; see nummer tähendab, mitu adramaad koht suur olnud. Meie ajal ei wõi kohtade suurus enam endise suurusega mööda; mõnele kohale on adramaid aja jookkul palju juurde tulnud, teisel kahanenud. Siiski olen Liber census Daniae kirjutuseaegse adramaa suuruse iga koha juurde pannud. Sellewastu olen trükkimata jätnud selleaegsete kohtade omanikkude nimed. Oleks wähe kasu teada, et Zira küla omanik Thideric Odwardi poeg eht Urwaste omanik kalapüüdja Johannes olnud. Panen siia natuke näituseks üles, mis algupärase raamatus seisab:

In parochia Sacriz.

Dominus Ivarus	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Tedan, XV unci} \\ \text{Orgiöl} \\ \text{Byol XV} \end{array} \right\}$	Expulsi:
		Laendaer,
		Arnold
Dominus Haelf	$\left\{ \begin{array}{l} \text{Rakswold, XII} \\ \text{Roylee XIV} \\ \text{Sacriz VI} \\ \text{Kypizael XV} \end{array} \right\}$	Expulsi:
		Hermannus, Arnold,
		Waezelin, Johannes,
		Godefrith, Halworth.

Külade ees siis praeguse omaniku nimi, koha taga Ladina numbriga adramaa suurus ja wiimaks, misugused ebaomanikud minema aetud. Nii läbi kogu raamatu. Igal pool ei leia me muidugi ebaomanikke.

Maksu aramääramiseks on Liber census Daniae küll kirjutatud, kuid kahjuks annab ta maksu suuruse kohta liig wähe aru. Muundest allikatest teame, et meie rahwas allahaitjatele kümnist pidi maksma. Kümnisele lisati ise-

ärallikudel kordadel üht ja teist maksu veel juurde. Liberi
 siht näikse ühtlasi olevat sõjameeste andmise suurust ära
 määrata, vähemalt Gestimaa kohta. Sõjamehi nõudis
 Daani valitsus oma maakondadelt nende suuruse järele.
 Kas Gestimaalt niisamasuguse mõõdu järele nõuti kui
 päris Daanimaalt, selle kohta meile aru ei anta. Daani-
 maal maksis seadus, et sõja ajal iga sõtta kõlbaw mõis-
 nikusugu meesterahwas sõtta pidi minema, talupojad aga
 iga kahe marga maa pealt ühe mehe sõjaväe jaoks mu-
 retsema. Väikse maa omanikud ei tarwitsenud mehi sõtta
 saata ega ise sõtta minna. Nad maksid kuningaga jaoks
 ometi iseäralikku maksu. Vähe teistiti oli lugu ranna-
 äärse rahwaga. Rannaäärne rahwas pidi sõja ajal lac-
 wadega sõjast osa wõtma. 24 marga maa pealt pidi üks
 laew 12 sõudjaga sõtta minema. Maaomanik wõi oma-
 nikud pidid peale selle laewa jaoks sõjariistad muretsema
 ja moona kolmeks kuuks. Sõjameestele anti raudsed
 kiiwrid pähe, wiskoda kätte ja peale selle veel wibu
 36 noolega (Knüpfen-Pauker, Der Güterbesitz, lk. 7).

Oletada wõib, et Daani laenumehed ja kuninga
 külakupjad sõja ajal sõtta pidid minema ja külade ela-
 nikka kaasa wõtma, aga kui suurel mõõdul, jääb meile
 teadmataks. Igatahes arwati sõtta nõutawate meeste arwu
 adramaade järele, selle järele ju kõik külad üles tähen-
 datud. Waewalt hakkasid Daani laenumehed rohlem mehi
 sõtta kaasa wõtma kui kuninga poolt adramaade järele
 määratud. Pidiid laenumehed ju tawalisesti oma külul
 oma külade meestega sõtta minema. Sulga meeste sõtta-
 wiimine ja sõjas ülespidamine nõudis suuri kulusid.
 Sõjamehi ei peetud walitsuse poolt ülewal, nagu meie
 päewil, waid nende ülespidamine lüfati täiesti laenu-
 meeste kaela. Ülespidamine tehti laenumeelele sel põh-
 jusel kohuscks, et laenumehed suured maad ilma mingi-

fuguse tasuta eluaegseks tarvituseks saanud. Selle eluaegse maade tarvituse eest pidid laenumehed sõja korral kulufid kandma, ilma et neil õigust oleks olnud kuninga käest mingisugust tasu nõuda. Kuninga oma käes olewatest küladest wõetud sõjameeste ülespidamise eest pidi wist walitsus muretsema.

Liber census Daniae ülesloetud kohti tähele panes puutub silma, et raamat rannast peaaegu waitides mööda läheb. Harnkorral nimetab ta mõne ranna lähedal olewa küla. See nähtus ei tohi ometi oletama panna, nagu oleksid rannad sel ajal asumata olnud. Wanast ajast peale on nähtud, et ranna äärde iseäranis hea meelega asutakse, kui maa wähegi asumiseks kõlbab. Mõnes kohas on ju wanasti liiwaküngastele asutud, kui aga ligidal olew meri seda rohkem peatoidust andis. Puuduwad raamatus rannaäärsed külad, siis peab sel nähtusel iseäralik põhjus olema. Oletada wõime igatahes, et rannaäärsede rahwale teist moodi maksusid peale pandi kui sisemaa rahwale, wõi wähemalt sõjawälle minewaid mehi rannarahwa käest teistmoodi nõuti. Oles rannarahwas sisemaa elanikkudega ühel wiisil maksukohuseid pidanud täitma, seisaksid nende külad adramaadega raamatus niisama ülewal nagu rannast kaugel olewad külad. Waevalt tohime uskuda, et rannarahwas maksude maksimisest täiesti priiks pääsis. Ennemini wõime oletada, et ta wähem maksusid maksnud ja sõja korral laewadega Daani kuningale abi annud. Dieti oleksid rannakülad niisuguselgi korral ometi maksuraamatus pidanud seisma, et walitsus nende kohuste osa ära oleks wõinud määrata. Oletamine, et rannaäärsed külad niisama kui linnad Tallinna ja Rakwere, mis sel ajal ju olemas, aga raamatust puuduwad, kuhugi muusse raamatusse kirjutatud, ei pea paika, sest Daani kodumaa rannaäärsed kohad seisawad

raamatus üleval. Muudugi ei" selgu see nähtus sellest raamatust, sest meil pole mingisugust põhjust kauge Daanimaa kohanimesid ära trükkima hakata. Me lepime selle Liber census Daniae osaga, mis Gestimaa kohta käib. Igatahes ei saa me selget teadet raamatust, mis rannakülafid üles pole pandud. Liber annab ainult rannast kaugemal olevate kohtade üle aru ja kuulutab, mis sugused kohad sel ajal juba olemas olnud. Sest aruandmisest võime järeldada, mis sugused kohad alles hiljemal ajal asutatud.

Nimed.

Ladina keeli on Liber census Daniae kirjutatud. Oli ju 700 aasta eest Ladina keel kirjandusekeel. Raamatu kirjutaja püüdis Ladina keeli kirjutades Cesti nimesidki ladinastada. Selle ladinastamise käes on nimed enam-wähem kannatanud. Nimede, lõpud, mis raamatu kirjutaja eesti-iseloomuliseks pidas, jättis ta tavalisest kirjutamata. Nii näeme Liberis -la lõppudega kohtade nimede asemel tavalisest -l, ehk küll kordegi ette tuleb, mil täielik -la lõpp kirjas seisab. Niisama puuduvad tihti muud lõpud. Näituseks Sõmaru asemel seisab Se-maer, Silmuse asemel Silmus, Urwaste asemel Urwas jne. Selle asemel katsub Liberi kirjutaja Cesti nimelele jägedasti Ladina lõpu anda. Nii näituseks kirjutab ta lõpu -us: Mekius, Cosius, Ekius, Normius, Laidus, Jarwius jne. = Mägisi, Rose, Jögisoo, Nurme, Laitse, Järwe jne. Ehk jälle lõpu -s, -as, -es, -is, näituseks Carias = Karja, Tomias = Toomja, Padagas = Pada, Pastes = Paasiku, Ubbianes = Ubina, Aytis = Aidu, Paetis = Päide, Bemais = Böhma jne. Veel muid Ladina lõpuid leidub; neid kõiki aga siin üles lugeda wiiks liig kaugele.

Liber census Daniae nimesid filmates selgub pea, kui palju waewa daanlastele Cesti keeli nimele kirjuta-

mine valmistanud. Näeme ju praegusel ajal, et muulane mõnda Gesti nime milgi kombel ei suuda wälja rääkida. Mis ime siis, kui umbes 700 aasta eest daanlased ühtelugu Gesti nimesid ära wäänasid ja wõõriti kirjutasid. Nagu enne tähendatud, seati Gestimaa kohta valmistatud Liber census Daniae osa mitme nimekirja najal kokku. Iga nimekirja valmistaja kirjutas nimesid isewiisi. Sel põhjusel leiame raamatu nimekirjutuses nii wähe järjekindlust, et otse imestleda. Üks ja seesama nimi wahel kas kummet wiisi kirjutatud. Kõige parema eeskujuna wadaw meile ses tühis sõnad küla ja mägi. Nii leiame küla sõna järgmistes nimekirjades: Peskulae, Torvascula, Kafela, Kalligalae, Jaergatylae, Pantyl, Hertial, Sellaegael, Paegkaelae, Melanculae, Bircol, Waerkaela, Wakalae, Wataekya, Martaekilae, Orgiöl jne. Igas eesolewas nimes tähendab sõna lõpupool küla. Meie wiisi ei ole, hulga kirjawiiside peale waatamata, kordagi küla kirjutatud. Muidu olgu Liber census Daniae külast weel nimetatud sõnad „kylae Gund“ ja „kiligund“ = meie küla-kond, kihelkond. Niisama suurt kõikumist nimekirjutamises näeme ka mäe ehk mäega ühendatud sõnades. Näituseks: Maechius, Mefius, Mechias Meintakus, Emomaekae, Usimekae, Jacomeckae, Jalkemetae, Tarvameki, Bilumaeki, Kiriolle maec. Küll hulk mägesid, aga ei kordagi nimi meie wiisi kirjutatud. Nii tuleb kirjawiisi kõikumine igal pool enam-wähem nähtawale. Sarnasel kõikumal alusel seisest ei wõi Liber meile täiesti kindlat juhtnööri anda, kudas kohti sel ajal tõesti hüüti.

Wõõriti kirjutuse juurde tuli weel wõõriti kuulmine. Wõõriti kuulmine aitab nimele segasema kuju anda. Igaüks, kel wõõra keelega tegemist, kuulab dudseid sõnu tihti wõõriti. Mu ees seisab praegu kirikuraamat, mille jaoks sakslane esmalt Gesti nimesid üles kirjutanud ja

siis wiisi lätlane nimesid ümber kirjutanud. Seal loen näituseks Ahlit = Ahelit, Siniskar = Semiskär, Jaan Rankon, naine Anna Reuken = Jaan ja Anna Rauf, Letter = Teder jne. Sedasama wiisi wõis Liberi kirjutaja wõi Liberi nimelehtede kirjutajad mõne nime esmalt juba wõõriti kirja panna ja ümber kirjutades tehti uusi wigasid juurde. Liberi kirjutaja nägi enese ees ainult wõõraid nimesid, kelle üfsikuteft kirjatähtedest ta tihti aru ei saanud. Arwates, et ta ees see ja see kirjatäht leidub, kirjutab ta arwatama kirjatähe nimesse, kuna tõepoolest hoopis teine kirjatäht oleks tarwis olnud kirjutada. Kõik need ja weel mõned muud põhjused kokku mõjusid nii palju, et palju nimesid hoopis moonutatud kuju said. Mõnigi Liber census Daniae wäänatud kohanimi on meil nagu pähtel, mille kallal hambaid, ei, parem ütelda pead peame murdma, enne kui aru kätte saame, missugust nime Liber census Daniae nimi meie päewil tähendab. Peale selle leidub Liberis kirjatähti, millest raske ütelda, missugusteks tähtedeks neid arwata. Liberis on näituseks c ja t täiesti ühte nagu. Sedawiisi loetakse] mõnda sõna wahel t-ga, wahel c-ga, s. o. mõni arwab, et sõnas t seisab, teine jälle, et c.

Teiselt poolt on aga kindel, et nimesid endid aastasadade jooksul enam-wähem muutnud. Arwaksime ka, et kui mingisugune nimi algupärast kogu alati kannab, siis see just kohanimi peab olema; teadus näitab meile ometigi, et kohanimed niisama muutlikud on nagu kõik, mis maailmas olemas. Keel muudab ennast aja jooksul, kohanimed muutuvad ka. Kohanimesid wõime nagu laawajõega wõrrelda, mis kraaterist wälja tulles enesele teed teeb ennast wälja laotades. Siin hangub üks osa ära, kuna teine osa edasi woolab, kuni jahedam ilm sellegi wiimaks jahtuma ja hanguma paneb. Waheajal woolab kraaterist

uus laawajuga wälja endise ärahangunud laawajõe peale, katab selle mõned kohad sula wedelikuga, teised aga jätab puutumata. Nii lugu nimedegagi. Mitmesugused olud mõjuwad nimesesse ja moondawad nende kuju. See meelega püüab rahwas kohanimesid, aga ka üleüldse sõnu lühendada. Lühenduse teel sündis näituseks Dani-
linnast Tallinn, lühenduse teel Rabalast Rapla, Tapaarhust Tabara ja palju muud sellesarnast. Mõne korra on lühendades sõna wõi nime algkuju nii moondatud, et seda ära ei wõiks tunda, kui ajalooline tunnistus järjele-
saamiseks näpunäiteid ei annaks. Näituseks ei wõiks peaaegu keegi tunnistada, et Dyoni linna nimi enne Lug-
dunum olnud ja et Dyon sest wiimastest nimest tekkinud, kui ajalugu selle kohta juhatust ei annaks.

Raske oleks niisama meie nimesest ära arvata, et Riidewa Riwidepääst ja Keawa Kätepääst tekkinud, kui nende wõõrakeelsed nimed Riwidepe ja Kedenpe selleko-
hast tunnistust ei annaks. Keawa nimes on esialgusest nimest dieiti ainult esimene kirjataht järele jäänud, kõik muu aja jooksul teise kuju saanud. Sedasama wiisi on palju nimesid endid aja jooksul nii rohkesti muutnud, et tihti wõimata on algupärast kuju kätte saada, seda wä-
hem, kui nende nimede kuju kohta endisel ajal tunnistused puuduwad. Uhesuguse saatuse on niihästi omad kui wõõ-
rastelt laenatud nimed enestele saanud; wiimasedki on rahwas aja jooksul sulatuseahju saatnud, oma maitse järele ümber sulatada katjudes. Nii näituseks on rahwas Biset-
tenhofist Läti teinud. Siig ligidal seisab arwamine, et koha kas lätlased asutanud ehk keegi Lätiist tulnud isik. Siiski ei tohi selle poolest lätlasi sugugi süüdistada; koht on nime kellestki Bisettest pärinud.

Ei wõigi nii imestleda, et ajaraamatute kirjutajad wõnnuwõõraste nimede kirjutamisel palju wigasid teinud.

Me teeksite tihti niisama. Enam tuleb aga imestleda, kui ajaraamatute kirjutajad oma tuttawaid nimesid kirjutades wigasid teewad. Liber census Daniae kirjutaja ei kirjuta oma tuttawaid nimesid mitte ainult pea nii, pea teisiti, waid kirjutab neid wahel hoopis wõõriti. Nii näituseks Bicharte, kellest wõeldakse, et ta 9 adramaa pere-mees Kupras s'nud, kuna kuningas teised 9 adramaad oma hoiu all pidanud. See Bicharte tähendab aga Richardit.

Mida rohkem korda wõõras käsi nimesid ära kirjutatud, seda enam neid wäänatud. Liber census Daniae nimed on ehk kõigest paar korda enne wäänamisetules käinud, kui nad praeguse pärgamendi peale maailmale mälestuseks jõudsid; mõni ajaraamat on aga mõnda korda ära kirjutatud ja igal korral uusi wigasid sisse tehtud. Nii näituseks lugu Läti Hindrefu ajaraamatuga. Igas wanas käsikirjas ilmub mõni nimi isetujul. Saarlaste jumalat nimetab üks käsikiri Tharapillaks, teine Tharapitaks, kolmas Tharabitaks. Jälle teises wana kirjas Tarapita ja Thoraphita, ka Tharaphita. Kõik need nimed tähendawad ometi: Taara awita. Rohanimedes weel suurem segadus. Näituseks leiame käsikirjades ja mõnes trükitud raamatus Buduurn, Budurn, Buduurn, Budymra, Budymrum, Budymen. Mitmed ajaraamatu seletajad tahawad sest nimest Budiwiru wälja lugeda. Sigemal seisab ometi Budiwere. Igatahes annawad nii arawäänatud nimed tihti kõwa pähkle katkimurdmiseks ja tuuma kättesaamiseks.

Nagu s'finksi ette jõuame, Liber census Daniae nimesid ära seletada püüdes. Mõnest nimest saame hõlpsasti jagu, aga teised walmistawad uurijale peawalu, uurijat nagu s'finks neelda tahtes. Nime seletuseks on tänini alles koguni wähe tööd tehtud. Nimesid seletama

hakates wõime pea igal sammul effiteele sattuda. Seletust nimeede algupära kohta peetagu ainult oletamiseks. Mõnda nime leidub, mille kohta me oletamiseks ei julge awaldada, kindlast seletusest pole juttugi. Igatahes wõib waewalt kõiki nimesid oma keele waral seletada. Harjumaal, weel enam aga ehk Wirumaal puutume nimeedega kokku, mida Soome keele waral wõime seletada. Soome nimesid Gestiist leides ei taha ma tunnistada, nagu oleksid soomlased muiste kaua aega Gestis elanud ja sest asumisest meile hulga nimesid mälestuseks jätnud. Küll pean ma soomlaste Gestimaal wiibimist kindlaks, aga seda wiibimist tuleb mõõdaminewaks arwata. Kui Gestimaal siiski palju nimesid leidub, mida Soome keel ära seletab, tuleb lugu nii mõista, et 1000 aasta eest ja weel wanem Gesti ja Soome keel teineteisest ehk niikaugele lahku läksid, nagu Tartu ja Tallinna murre.

Uja jooksul kadus hulk sõnu keelest, ainult nimeses suutis osa neist säilida. Soome keeles sellewastu elawad need sõnad praegu alles edasi. Soome keele waral saame mõnegi kohanime seletuse kätte.

Uga kõiki nimesid ei wõi ammugi Gesti ega Soome keele waral ära seletada. Mitme nime kohta ei anna Soome keelgi seletust. Tuleb oletada, et mitmed nimesid kaugemast muistsest ajast pärit on, ajast, mil keegi wõõras rahwas meie maal elas. Enne eestlaste tulekut meie maal elanud rahwast pärisid esiwanemad mitmed nimesid, s. o. nad hakkasid kohta niisama edasi hüüdma, kui nende eelkäijad, ehk õigem wäänamisega edasi hüüdma. Nimeede wäänamise tagajärjel on aga ränk ülesanne wõõrastelt päritud algupärase nime päralt päästa. Juhtub kord, mil oma keelest wõdetud nime algupärasest kaju raske kätte saada; palju rassemaks läheb aga wõõrastelt laenatud, wäänatud nime alguju kätte saamine.

Külad ja mõisad.

Schlüter on waewaks wõtnud kõiki Liber census Daniae nimesid üles lugeda ja neid sel lugemisel 539 leidnud. Neist 539 nimest on 14 nime faks korda üsna ühte wiisi kirjutatud, nagu näituseks Haria, mille kõrwal aga Harriaen ja Haeriae ette tulewad; peale selle Mentafae, Juriz, Laidus, Natamol, Metius, Pirsö, Salda, Waskael, Beri, Tamicas, Maum, Lopae, Ubias. Seda wiisi jääb 525 nime järele. Aga nende 525 nime hulgast leidub mõndagi, mis muud ei ole kui sama nime teisendid. Ilma pikema uurimiseta selgub, et üht ja sama kohta tähendawad Haccriz ja Hakriz, Jeeleth ja Jeeleth, Kiaep-paefula ja Kiaep-paefylae, Sicaleth ja Sicalöth, Capal ja Cappala. Wahe suurem on wahe ju nimeses Lemmun kylagund ja Laemund kylaegund. Igatahes tuleb Lemmu ja Laemund samaks nimeks lugeda, nagu sõna kylagundki, mida raamat wahel kylagund, wahel kylaegund, wahel kilgund, wahel koguni kilgund kirjutab.

Muist veel sama nime meeldetuletawatest nimesest mõikfime nimetada Accola ja Aktiola; Nunapo ja Haunopo; Maverae ja Moverae; Calablae ja Calablia; Carola ja Karol; Damicas, Tamicas ja Pamicus; Hyraenculae ja Hlurenkylae; Jarvios, Jarvlus ja Jervlus; Raikantagns

ja Kattuntakusae; Kogael, Kogelae ja Kolael; Koil ja Koylae; Maibalae ja Maydalae; Mechias, Maechius ja Mekius; Natael ja Nakalae; Deas, Dia ja Diel; Othencotaes ja Othengat; Padagas ja Pategas; Pariol ja Periel; Purdis ja Purdus; Repel ja Keppel; Satael ja Sataial; Saul ja Saula; Sonalae ja Sonaldae; Baetheverae ja Baettaevaer, Obias ja Ubias.

Beale nende esineb veel mõnda nime, mida lubagi wiisi jama nime teisendiks tuleb tunnistada. Teisendeid maha arwates jääb ikka umbes 500 iseseiswat Gestiamaa lohanime üle, mida paremini tähele tuleb panna.

Beale Estonia, Haria ja Wironia on need nimed isit külakundade, kihelkondade ja külade eht suuremate kohtade nimed. Võivõisa langeb nimedest küladele ja suurematele kohtadele. Mõisiku otsime sel ajal, mil Siber kirjutati, veel ilmaaegu. Mõisad tekkisid alles aja jooksul, kui ka rüütleid Siberi kirjutuse ajal juba küllalt leibus. Nimetab ju ometigi Siber tihti rüütleid külade omanikudeks, wahel ka muud isikuid. Igatahes oli Siberi kirjutuse ajal iga raamatus nimetatud küla eht suurem koht ju kellegi nitütelda suurema mehe pärast. Gestiamaa allahetmisega langes kogu maa Daani kuningaga omanduseks. Selle omandusega ei olnud aga hõlpus asi toime saada. Maaelanikud hakkasid igal parajal silmapilgul uute peremeeste wastu. Kuningas pidi küladesse, wähemalt suurematesse paikadesse walitsejad ja külakupjad panema, kuid needki ei jõudnud rahwast alati sõnakuulmisesse pibada. Sellepärast andis kuningas osa külaid weel oma rüütlikele laenuks. Vaenumehed wõisid kogu eluaja külade fiske-tulekuid oma kasuks tarwitada ja pärast surma kuningaga loaga lastelegi päranduseks jätta. Oltid walitsejad kas kuningaga seatud külakupjad — mitte külakupjad praeguses mõttes, waid hopmannid praeguses mõttes — wõi laenu-

mehed, neil kõigil oli tegemist küll rahwast sõna kuulma panna. Mõnegi korra tähendab Uiber, et selle eht selle küla omanik eht lubjas ära tapetud. Ei ole küll tähendatud, kes tapnud, aga oletada võib, et ümberkaudne rahwas sest süüst puhas ei tohiks olla. Teise korra võib mõni, kes ülekohtusel wiisil küla oma kätte kiskunud, äraajamise korral surma leida.

Külalupjad ja laenumehed pidid muidugi rahwa selka elama asuma, et seda paremini rahwa liikumist silmas pidada. Wähemalt igas suuremas külas elas keegi kuninga poolt supjaks wõt laenumehets määratud isik. Loõsõid ja toredad mõisad puudusid neil neid, ehitust ei jõutud Uiberi kirjutuse ajal weel walmistada. Rahwas ei olnud weel pärisorjad, waid künnise ja muude matsude matsjad. Külalupjad ja laenumehed pidid lihtsate puumajadega leppima, otsegu Ameerika farmerid. Wiist oli neil peale selle piltakdest postidest ehitatud aed maja ümber, et salawaenlased hõlpsalt kallale ei pääsiks. Meie ajal elab mõni talumees paremas majas kui selleaegne kuninga külalubjas wõi laenumees. Isegi 300 aasta eest asus mõni mõisnik farnases majas, mis meieaegset karjamõisa eht wanaaegset loolimaja meele tuletab; mõnel mõisnikul ometi olid suured loõsõid ja toredad mõisad. Adam Oleariuse reisi kirjeldusele 1600 algupoolest on Runda mõisast pilt juure lisatud. Selle pildi järele ei tohiks me Runda mõisamaja sugugi mõisaks arvata, kui Olearius seda ei ütleks.

Uiberiaegseid külade nimesid tähele pannees näeme, et palju endiseid külasi hiljemini mõisateks moonduud, teised külad jälle elawad praegu weel edasi, aga neile on samanimeline mõis seltskusteks tulnud, kolmandad on külad eht talukojad, nagu 700 aasta eest, ja neljandad otsime ilmaaegu. Nja jooksul wõtsid paljud laenumehed külade läest maad ära ja asutasid mõisad asemele, wahel ainult

Karjamõisab. Niisugusel korral saadeti külarahwas tihti
 mujale elama, kas laiali ehk ühtekokku. Viimasel juhtu-
 misel asutas äraaetud külarahwas laugemale tihti endise
 elukoja nimelise küla. Enamasti hakati uut mõisagi
 endise külanimega nimetama. — Mõnel teisel korral võttis
 laenumees osa laenumaad enesele mõisa wäljabe jaoks,
 osa aga jättis külarahwa kätte edasi. Sedawiisi tekkisid
 mõis ja küla kõrwuti ja mõlemad hakkasid tihti üht nime
 kandma, s. o. külale jäi ta endine nimi ja mõis omandas
 enesele kõrwalseiswa küla nime. Laenumehed jätsid hea
 meelega Gesti maal külad mõisate ligidale seisma, et tarbe-
 korral külast ruttu abi saaks. Viimamal paistab meile
 niisugune nähtus harwemini filma.

Mäti ometi ei hakanud uued mõisad küla nimesid
 kandma, waid nõutaksid enestele mõnegi korra hoopis muud
 nimed. Nii hakati mõnda mõisa ta omaniku nimega
 nimetama, küll Gesti, küll Saksja keeles. Gesti keeles sai
 omanikult näit. Keeroti (omanik Nieroth), Triigi (omanik
 Stryl), Kloodi (omanik Klodt), Breedi (omanik Brede),
 Brandi (omanik Brandt), Ungru (omanik Ungern), Brümli
 (omanik Brümmer), Woka (omanik Foel) jne. nime, kuna
 mõnelgi mõisal Saksja keeles wana Gesti nimi olemas.
 Jälle teised mõisad said Saksja keeles enestele omaniku
 nimed, nagu näituseks Burhöwden (Gesti keeli Keeroti),
 Wrangelschhof (G. I. Warangu), Forell (Woore) jne., kuna
 Gesti keeles peale mõne põike neile nende algupäraseid
 nimed alale jäid. Jälle mõni mõisnik sai mõisast enesele
 liginime, nagu Ütsküla, Maybell, Luggenhansen jne.

Osa endsid külast on aga, nagu nimetatud, jäljeta
 kadunud. Sõjad ja mõisad on nad ära häwitanud.
 Knüpper arwab katkugi süüblaseks. Seda jõuan mina
 waewalt uskuda. Küll usun, et et katk mõne korra külas
 ehk wiimse kui hinge ära tappis. Waewalt tabus ometi

Jellepärast weel küla. Sai kait otsa, leidus mujal alati
isikuid, kes tühjaks jäänud elumajad ja walmis põllud
enestele wõtsid. Kaitu tagajärjel ei wõinud siis mingi-
sugune küla kaduda. Küll aga sõja tagajärjel. Sõda
häwitas majad, tappis loomad, sõtkus põllud. Ei leitud
alati nii hõlpsalt isikuid, kel wõimalik oleks olnud uut
küla üles ehitada. Suurem osa külasid ehitati sõja järele
igatahes uuesti üles, mõni aga jäi ometi waremeteks.

Kõigi enam häwitas külasid ometi mõis. Mõne
korra asutati mõis ise küla asemele, mõne korra tarjamõis,
mõne korra jälle laiendas mõis maid ja wõttis kogu
külamaad oma maadele lisaks. Sebawiisi julas mõni küla
mõisaga ühte ja küla nimi kadus jäädawalt. Mõnegi küla
kohta elab mälestus rahwasuus edasi. Rahwas teab
weel mõnest külast kõnelda, mis aastakümnete ehk 100
aasta eest mõisa külge liidetud. Kaugemale kui 100 aastat
tagasi ulatab rahwa mälestus waewalt. Wähemalt pole
ma teateid saanud külade kohta, mis enam kui 100 aasta
eest ära kaotatud. Mit jääb weile mõni küla, millest Liberi
järele seba teame, et ta ses ehk ses kihelkunnas olnud,
ometi tundmataks, vähemalt ses mõttes, kust wallast küla
müüks otsida.

Kirjawtis ja keel.

Enne kui Liber census Daniae kohanimestid üksteelt tähele paneme, arwan tarwilikul's keele, nimelt nimede kirjawtisi kohta mõned üleüldised tähendused teha. Kirjawtisi kohta wõiks paljugi kirjutada. Mitme tähe tarwitusest wõõriti kohal ehk teises mõttes saab lugeja iseeneest aru. Täieliku seletuse Liber census Daniae nimede kohta on Tella Teiwaala enne nimetatud kirjatöös „Wirolaistista paikannimistä 1200 Inwulla“ ja weel pikemalt Schlüter, Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1907 annud. Peda kirjawtisi täielik seletamine huvitab, leiab tarwilikud näpunäited Teiwaala, Jögeweri ja Schlüteri kirjutustest.

Minu meelett näitab Liber census Daniae kirjutaja aru saanud olewat, et eestlane kohanimestid omastawas tarwitab. Ses arusaamises on ta neid nimesid tawalistesti nimetawa näol püüdnud kirjutada. Nimetawa otsemises niisugusel korral, mil ta rahwasuust nimetawat ei kuulnud, sattus ta tihti eksiteele. Muudu ei wõi me milgi moodi mõista, kust ta jarnased nimeljud, nagu Soal, Capal, Rapal, Warpal, Tois jne. wõtnud, kui ta nende nime de nimetawat ei oleks otsinud. Et wõi sugugi uskuda, et rahwas 700 aasta eest nimesid lühemal kujul

tarwitanud ja alles aja jooksul neid pikendanud. Küll aga näitab ajalugu tihhti, et just ümberpöördukt sündinud. Wahel näib raamatu kirjutaja nimele ometi Sabina lõpu annud olewat.

Kõwa umbhäälikute on rahwas 700 aasta eest wiist palju rohkem tarwitanud kui meie päewil. Meie h, b, g asemele astuwad Liber census Daniae nimehes tawalisesti p, t, f. Ütleme, et raamatu nimehe kirjutaja nimesid wõi sõnu meie kirjutama õppima loolipoist wiist dietti ei osanud kirjutada ja tihhti kirjatähed eeskombel ära wahetas, wõime siiski waewalt oletada, et ta sunna kõwa kirjatähe kirjutas, kus tolleaegne keelgi arwatawasti pehmet kirjatähte kõnes tarwitas. Citetulewate nimehe järele wõime oletada, et 700 aasta eest Geesti keel pehmete ja kõwade umbhäälikute tarwitamise poolest umbes selsamal järjel seists, nagu Soome keel praegu. Näituseks Napal, Metapae, Sopae, Katinkylae jne.

Kõigis neid nimehes tarwitab praegusel ajal soomlane teise sibi alguses kõwa umbhäälikute, kuna eestlane pehmet tarwitab, nagu näituseks Nabala, Mädapää, Soobu, Rabiküla jne. Omastawas nähakse sel ajal, kui ka mitte alati, ometi tihhti omastawa märgiks n tarwitusele olewat, nagu Soome keel nimetatud kirjatähte weel praegu tarwitab. Nii kuuleme Lemmun kylae gund, Katinkylae, Hergaenpae, Palunalus jne.; p ees on see n ennast tihhti aga m'ks muutnud, nagu Palumpe = Palupää. Bahumperae = Waopere jne. Leitakse aga nimesid, kelles n omastawa lõpul ju kadunud. See n häwinemine on mõnda sada aastat kestnud, sest Mülleri jutlustes umbes 400 aastat hiljem astub n omastawa lõpul weelgi mõne korra esle.

Näha on, et h sel ajal sõna algusel wälja räägiti, nagu lääne saartel teda praegu weel wälja räägi-

takse. Waewalt wõib uskuda, et h oleks kirjutatud, kui teda wälja ei oleks räägitud. Meie ajal kirjutatakse teda küll ka seal, kus teda enam wälja ei räägita, aga meie-aegne kirjutamine sünnib ajaloolisel alusel. Niisugune ajalooline alus puudus aga sel ajal.

Üksikute kirjatähtede praegusest tarwitusest lahku minema tarwituse kohta oleks tähele panna: a tarwitati weel mitmes sõnas, kus nüüd a asemele õ astunud. Wahel peab a ka ä-d tähendama, aga wõib olla, et kirjutaja a unustanud ä-ks muuta, arwawad mõned. See oletamine wõib waewalt maista, sest sel ajal kirjutati ä asemel tawalksesti ae.

ae tarwitatakse wäga mitmesuguses tähenduses. Korra seisab ae e, korra ä, korra ää, korra a, korra ü eest. Näituseks Mawerae = Mawere, Wahumperae = Wahumpere = Waopere, Haermaeta = Härmatu = Härtu, Pajumpe = Pajupää, Katinkylae = Kabitüla. Nagu näha, oli sel ajal täishäälikute kokkukõla oma jagu olemas, oise nagu praegu weel Wigala Khekkonnas ja Tartu murdes, kus silbi lõpu-täishäälik enam-wähem selgelt eeldewana mõjul enesele ä, õ ü kõla wõtab, nagu külä, pesä jne.

c tähendab peale tawalise tähenduse Sabina keeles Liber census Daniae raamatus silbi lõpul wahel h-d, nagu näituseks Rectaelae = Rehtala, millest meie ajal Rohkla sünninud.

g tähendab Liber census Daniae kirjutusewiisiks j-d. Näituseks Gewt = Jõhwt, Hergaenpae = Härjapää. K ees seisest kui ka kahe täishääliku wahel nõuab ta enesele h tähenduse; näituseks Baegtaelae = Pähtüla, Sigalae = Sihula, Mgattae = Mihatu. gh ühenduses tuleb g d-na, wahel j-ina lugeda, nagu Wanghaela = Wanjala = Wainjala. Siiski seisab h g järel mõnikord üsna ilmaaegu, nagu Eghöntalae = Jõentaga = Jõetaguse.

th munnab sagedasti tähendust. Korra tähendab th
h-, korra d, korra i, korra ht. Näitusels Dhaccaberae =
Dhadawere = Dhadwere; Hoppaethae = Höbeda; Kithae =
Kitha; Natho = Nahdo; Seeleth = Soeleht = Soelehtme.
i astub mõnegi korra j asemele, wahel ka ü asemele.
Näitusels Carias = Karjas = Karjaküla; Martaekilae =
Maardaküla = Maarduküla.

o täidab wahel u, wahel õ aset. Näitusels Hopa-
jal = Ubajalu; Horaethae = Höreda.

s seisab mõne korra ts eest. Näitusels Quiwames =
Quiwametsa = Quimetsa; Wilsae = Weltst. t wõib
mitmes sarnases nimes aga alles hiljemini sõnasse juurde
tulnud olla.

u peab wahel ü eest ametisse hakkama. Näitusels
Kiaepaelulae = Käpaküla = Käbiküla.

z kirjutatakse mõne korra s, mõne korra ts asemel.
Näitusels: Kybizacl = Kiwisel = Kiwise; Melizae = Migitse.

Muidugi mõista, tarwitatakse enamasti kõiki ülemal-
nimetatud kirjatahti niisamasuguses tähenduses nagu meie
neid tarwitame, aga meiega se tarwituse kõrwal ilmub
weel lahtuminek tarwitamine. Mõnda muid kirjatahte
tarwitab Liber census Damiae weel wahel wähe teises
tähenduses kui meie, aga munde kirjatahtede teisiti tarwita-
mist wõib terane lugeja kergemalt mõista.

Liber census Daniae — Daani hindamise raamat.

Runingate Waldemar II ja Kristofori I ajal valmistatud
aastal 1231 ja 1254.

Estonia.

„Wironias“ on 5 kihelkunda (kylagunda), neil 3000 adramaad; „Jerwias“ 3 kihelkunda, neil 2000 adramaad; „Wegeles“ üks kihelkund, seal mõõgawendadel 500 adramaad ja piiskopp Hermannusel 400 adramaad; „Möges“ üks kihelkund, seal 400 adramaad; „Nurumegundas“ üks kihelkund, seal 600 adramaad; „Alemposes“ üks kihelkund, seal 400 adramaad. Selle on mõõgawendad ülekohtusel wiisil eneste alla heitnud, sest et keegi õiget põhjust ei tea. „Revaelaes“ 3 kihelkunda, neis 1600 adramaad; „Harriaenis“ 3 kihelkunda, neis 1200 adramaad; „Osilias“ 4 kihelkunda, neis 3000 adramaad; „Rotelewichis“ 7 kihelkunda, neis 1900 adramaad.

Need on Pruzie maade nimed: Pomizania, Laulania, Ermelandia, Notangia, Barcia, Peragodia, Nadravia, Galindo, Syllonis, Zuduas, Littonia. Need maad on ühel poolel jõe, mis Lipz nimetatakse. Teisel poolel sellesama Zambia, Scalvo, Sannato, Curlandia, Semigallia.

Estonia on Ladina keelde ümberpandub Gēstīmaa nimi. Nagu meie enestest lääne pool olewat merd Dääne- mereks kutsume, nii kutsusid meist lääne pool asuwad rahwad enestest iba pool olewat maad wanal ajal Ostland, Estland, Eastland. Sest nimetusest on hiljemal ajal Estland tekkinud, mis praegust Gēstīmaad tähendab, kuna wanaaegne Ostland, Estland, Eastland ilma kindlate maa-teadusliste piirideta maa oli. Estlandist = idamaast on Dätt Hindref ja Liber census Daniae ladinakeelse kuu Estonia loonud. Juba ammu enne seda olid põhjamaa kirjanikud hakanud Gēstīmaad kindlamalt ära määrama ja wahet Gēstīmaa ja Skuramaa wahel tegema. Wähe hiljemini ilmub Gēstīmaa ja Skuramaa kõrwale Liitwīmaa nimi.

Liber census Daniae Gēstīmaa nähtise suurem olewat kui wanaaegne Gēstīmaa. Tähendatud raamat arwab „Estonia“ alla peale praeguse Tallinamäe Begele, Mõge, Nurmekunna, Alampoise ja Ostlia. Kuna Gēstīmaa muiste kõige Baltīmaad ja ehk weel enamgi tähendas, Liber Estonia piirid Soome lahest Smajsoni lasel ulatada, tõrjutakse kestajal Gēstīmaa tagast. Muistise Gēstīmaa asemel astub kestajal Diwland = Liitwīmaa. Diwland tehakse Baltīmaade üleüldiseks nimeks.

Liitwīmaa jaotatakse kestajal kolme jattu: Gēstīmaa, Dättīmaa ja Skuramaa. Ruskow näituseks lasel Gēstīmaa niitkangele ulatada, kui eestlased asumas; Järwamaal nimetab ta järgmist lohti: Paibe, Latuse, Põltsimäe, Wiljandi, Tarwasin, Karsti, kuna ta Pärnumaad Dääne- maaks arwab. — Alles Rootsi ajal hakatakse selgemini Gēsti- ja Liitwīmaa wahel wahet tegema. Meieaegsed saksa kirjanikud hääwaw tihti kestaja Liitwīmaad „wanska Liitwīmaaks“. Selle nimega tahawad nad Liitwīmaa selleaegseid latemaid piirid ära määrata.

Hilisem Gestiinaa = Tallinnamaa Harju, Vääne, Järwa ja Wiru maakunnaga on 17791,7 □ = wersta suur. Iga ruutwersta peale langes 1897 23,20 inimest. Selsamal ajal elas seal 202409 m. 210307 n., kokku 412716 hinge, neist 77081 hinge linnades. Rahwuse järele oli Tallinnamaal asunikka: Harjumaal eestlast 130819, sakslast 11577, wenelast 11068, Wirumaal eestlast 108522, sakslast 2295, wenelast 8744, Järwamaal eestlast 50971, sakslast 1155, wenelast 428, Väänemaal eestlast 15647, sakslast 1010, wenelast 659, rootslast 4620 hinge.

Liber census Daniae on, niisama nagu Läti Hindreku ajaraamat, Wirumaa nime ladinaastanud, Wirust Vironia teinud. Vironia on üks neist wähedest nimedest, mille kirjutuses wanus kirjus ühtsust leida. Muidu kirjutab üks wana kiri nimesid üht wiisi, teine teist wiisi, nagu näituseks Harjumaal nimest kobe näha. Wiru-, Harju- ja Järwamaa on oma wanu nimesid alal jõudnud hoolda, kuna aeg paljude muude wanaaegsete Gesti maakondade nimed juba unustusemerde wiinud, wähemalt rahwajunst. Wirumaa järele on soomlased logu Gestiinaad Wirumaaks (Wiro) hakanud hüüdma ja eestlased neilt wirolaste nime pärinud. Ahrens (Etymologisches Wörterbüchlein, Anhang zur Grammatik der Estnischen Sprache, I. 133) seletab, et Wiru nimt sõnast wieru tuleb; wieru tähendab Ahrenst seletuse järele kõrget, järsku kallast. Selle seletuse wastu ei wõi waielba. Ma mõtlen ometi, et me Wirumaa nime niisama hästi wiru sõnast wõiksime otsida. Wiru on midagi, mis kohub, tõuseb, tekib, aga ka, mida uhutakse, loputatakse. Wirumaa siis kõrgesse kohuw, tõusew maa, nagu ka seda mere poolt waadates tõesti on; peale selle weel mere uhutud, loputatud maa, mis omast kohast ka tõst on. Wiimane seletus ei lisa ometi Wirumaale mingisugust

iseäralikku tundemärki juurde, sest mere ühtub, loputatud maid leidub paljugi.

Wirumaast ütleb Liber census Daniae, et see sel ajal 3000 adramaad suur olnud.

Meie ajal ütleb Paucker Wirumaa 4604 ruutwersta ja 2000 adramaad suure olewat. See ütlus kõlab arusaamatult: kudas võib Wirumaa korraga 4604 ruutwersta ja 2000 adramaad suur olla! Võiks ometi kas ruutwerstadelega või adramaadega arvata.

Maajuuruse määrab Liber census Daniae küll ära, aga rahjaks waikib ta rahwa suurusest täiesti. Wäga huwitaw oleks teada, kui suur Wirumaal rahwa arv umbes 700 aasta eest olnud, niisama ka mujal Eesti maakundades. Üksikute maakundade selleaegist rahwahulka ei julge me umbkaudugi ära määrata; selle puuduwad meil kõik toed.

Juba Läti Hindrel (XXIII, 7) nimetab Wiru 5 „tylagunda“, aga ei pane nende nimesid üles. Siberi „tylagunda“ mõistet on raske ära määrata. „Tytagunda“ võib niihästi „külakunda“ kui „kirkkonda“ tähendada. Siberis esineb „külakunda“ kõrwal kirkkonna jaoks weel parochia nimi. Parochia piirid on palju kitsamad kui „tylagunda“ piirid. Knüppfer arwab, et Läti Hindrel 3 „tylaegunda“ nimelt nimetab, üks oleks Pudymen, teine Puduren ja kolmas Tabellus (Der Güterbestz, II. 103). See on eksitus. Läti Hindreku nimed on ära wäänatud. Pudymen ja Puduren on Puduwere wääne, selle Puduwere, millest suurem jagu Pudwiru nime wälja loewad. Puduwere et ole ometi „külakunna“ nimi, waid ainult küla nimi „külakunna“. Tabellus on jälle Tabelise wääne. Tabeline oli Wirumaa wanem. Teised wanemad tulewad Tabelise „külakunda“ loogu (XXIX, 7). See ei tähenda weel, et kirkkond ise Tabelise nime oleks kannud, kui

endine wanem ja Tobeltse nime kandis. Minu arvamise järele walitses iga „kirkkunda“ wanem, kes nagu würsti aus seisis; igaš küläs oli peale selle weel oma külakubjas ehk külawanem. Nii Wirumaal, nii mujalgi. Liber census Daniae räägib niisama Wirumaa witeft „kälagunnast“ ja nimetab neid kõiki nimepidi. Wites „kälagunnas“ tunneb Liber 7 kirkkunda ja nimetab neist 5 nimepidi.

Suurem Liber census Daniae aegne Wirumaa praeguseft Wirumaast küll ei olnud, ennem wäiksem. Vääne pool oli raja umbes seesama nagu meie päewil, põhja pool iseenesest mõista seesama. Lahku läks raja aga hommiku pool. Siin ulatas raja waewalt nii kaugele kui praegu. Põhjult sellele oletamisele annab see nähtus, et Liber census Daniae'ft Waiwara kirkkund peaaegu täiesti puudub. Kõlgi muude Wirumaa kirkkundade külad ja nende abramaad loeb Liber üles, aga Waiwarast ei tea ta midagi rääkida. Olets Waiwara Daani walitsuse all seisnud, olets Waiwara oma abramaadega niisama üles pandud, nagu Wirumaa muud kirkkunnad. Wõimalik sellepärast, et Waiwara kirkkund Ingerimaa alla arwati, kuhu daanlaste wõim enam ei ulatanud.

Nii seletawad jensid uurijad Waiwara puudumist. Esialt pidasin nende arwamist õigeks, aga pärast jõudsin aegamööda ometi wähe teisele arwamisele. Waiwara nimele puudumise peale waatamata wõis Waiwara praegune kirkkund ehk ometigi daanlaste walitsuse all seissta. Waiwara kirkkunnas olib Daani walitsuse ajal ehk kõit asutused, külad rannamail. Kannakülasid aga, nagu nime-tatud, Liber census Daniae üles ei loe. Pungemal rannast algab warsti mabalamaa, kus sel ajal ehk weel ei elatud. Minus suurem asupait oli ehk Narwia küla, mille asemel hiljemini Narwa linn asutati.

Niisama kui Waiwara nimed puuduwad, puuduwad ka Jisaku ja Eudulinna kohad. Seda nähtust wõime kahel wiisil seletada: wõimalik, et Jisaku kihelkunnas suurte soode, rabade ja metsade pärast weel wähe inimesi asus, wähe suuremaid asupaitu leibus, maa seega õieti ära hinnatud ei olnud ja sedawitst omanduse hulgas tähele panemata jäeti. Teine wõimalus jälle see, et ehk Jisaku kihelkunda ja niisama Simuna kihelkonna metsafeldmaid Siiwimaa alla, s. o. ordu alla arwati, kuna natuke Siiwimaaid Lainuse kihelkonnast sellewastu ometi Simuna kihelkonna alla läis. — Wäike-Maarja kihelkonnast loeti ainult osa Wirumaaks; osa arwati Järwamaa alla.

Keid rajasid tähele pannes peame tunnistama, et daanlaegne Wirumaa tüki wähem praegusest Wirumaast oli.

Ragu tähendatud, ühiskondlike fiskefælde poolest langes Wirumaa 5 jalku: Repel, Maum, Maetagh, Akaelae ja Lemmu „külagund“.

„Repel“ „külagund“ oli Tallinna poolt algawa Repel kihelkonna jätk ja ulatas kuni Nigula kihelkonnani, osa Nigula kihelkunda kaasa arwatud.

Maum „külagund“ wõttis praeguse Nigula kihelkonna enese alla, peale selle aga weel osa Raktwere ja osa Büganuse kihelkunda.

Maetagh „külagund“ läib umbes praeguse Jõhwi kihelkunnaga kokku. Peale selle loeti natuke Büganuse kihelkundagi selle külagunna alla. Hiljemal ajal hakati Mu-taguseks kõike maad Jõhwiist hommitu pool nimetama.

Akaelae „külagund“ nõudis praeguse Büganuse kihelkonna ja osa Jõhwi kihelkunda enese alla.

Lemmu „külagunda“ langes osa Raktwere kihelkunda, Jaktibi, osa Wäike-Maarja ja Simuna kihelkunda; wittmasest puudub tükk lõunapooltst osa.

Kirikliku elu lorrabuse poolest jaotati Wirumaa, nagu tähendatud, 7 kihelkonda:

1. Torwestawaerae kihelkond, mis umbes praeguse Radrina kihelkunnaga kokku käis.

2. Halelae kihelkond = praegune Haljala kihelkond ja suur osa Ratwere kihelkonda. Torwestawaerae ja Halelae loeti mõlemad Repel maakonda.

3. Maum kihelkond. Sinna arwati praegune Nigula kihelkond, aga ka osa Lügannuse ja Ratwere kihelkonda.

4. Maetagh „külakond“. Seks arwatakse praegust Jõhwi kihelkonda.

5. Astaelae „külakond“ = praegune Lügannuse kihelkond osa Jõhwi kihelkunnaga.

6. Bov kihelkond. Sinna arwati Sakobi, osa Ratwere ja Wäite-Maarja kihelkonda.

7. Ractaethylae kihelkond = praegune Simuna kihelkond. Bov ja Ractaethylae „parochiad“ arwati mõlemad Lemmu „külakonda“.

Jerwia, praegune Järwamaa, on teine maakond, mis Liber census Daniae nimetab, kolme kihelkunnaga. Neid ei tähenda ta aga enam nimepidi, nagu Wirumaal. Niisama vähe loeb ta Jerwia kohta üles. Ülepea paistab melle see nähtus silma, et raamat ainult neid maakunde paremini tähele paneb, mis löesti Daani walitsuse all seisid. Muid aga, mida Daani walitsus küll omaks tunnistab, mis aga idepärast Daani walitsuse all ei seisnud, nimetab ta üleüldiselt, nagu näituseks lõik ülesloetud maakundi peale Wru- ja Harjumaad.

Wanus kirjus on Järwamaa nimi mitmet wiisi kirjutatud. Sääri Hindrefu ajaraamatus leiame: Gerwia, Gerwa ja Gerwen. Meie wanus mälestusmärkides aga Servia, Gerwia, Gerwa, Gerwe, Gierwia, Yerwia, Servia, Jerwia, Jerva, Jerve, Niimikroonikas Serben, niisama

tui praegugi Saksa keeles. Kas aga nimi Jerwen wana smastawat (= järwen) tähendab, seega Järwenmaa asemel ainult Järven, jääb küsitawaks. Liber census Daniae Jerwia ja Väti Hindreku Gerwia ja Gerwa annawad põhjust oletada, et maad juba sel ajal Järwamaaks hüüti, tui see Järwamaa ta alguses Järwemaa (Järwenmaa) nime kandis. Böpp -en tuleb Saksa keele lõpüks pidada, mille jätklased maade ja maakundade nimele annawad.

Hupel nimetab Järwamaad, millel Daani walitsuse ajal 2000 adramaad olnud, 1774. a. ainult 1029^{239/240} adramaad suureks, Bienenstamm 1826. a. 1042^{47/48} adram. ja Postart 1846. a. 2340^{1/2} ruutwersta suureks. Adramaade suuruse järele wõime arwata, et Liberi ajal Järwamaa piirid palju laugemale ulatafid. Hommiku pool lauges kindlate teadete järele tükk praegusi Wirumaad, näitufeks osa Wäike-Maarja kihelkunda, Järwamaa külge. Bömma pool arwas Liberi kirjutaja wististi osa Baiuse, Böltjamaa ja Pilsitwere kihelkundagi Järwamaaks, sest muidu oleks ta waewalt nii palju adramaid saanud.

1897 ettewõetud rahwalugemise ajal elas Järwamaal 25730 m., 26943 n., kokku 52673 hinge.

Wegele on järgmine üheliiklunnaline maakund, millest Liber census Daniae kõneleb. Wähe kohti leidub, mille nimesid nii mitmekestfelt kirjutatakse tui selle Wegele maakunna nime. Väti Hindret nimetab maakunda Wagals. Muis wannus kirjus kannab koht peale selle Wahgelle, Wahgel, Waigle, Weigele, Waglytu 1402, Waggeta 1406, Waggiton 1419, Waihatt, Waiatu, Wapel, Wagien nime. Witmase nime järele on Dr. Bertram raamatu „Wagien“ wälja annud.

Sest nimebe haoselt on raske aru lätte saada, kubas kohta õieti hüüti. Liberi nime järele wõits Wägewa peale mõtelda, aga Wahgelled, Waigad ja muud jarnased rää-

gitavad selle vastu. Wenelased nimetavad wanus ajaraamatutes seda maakunda Клинь. Wenelaste nimi juhatab meid seega waia juurde. Minu arwates tuleb Wegele, Wagelle jne. W a i l ü l a i s lugeb. Maakunna teised nimed Bagio, Bagya, Waiga tuletawad elawalt waia meelde, mis waremalt wagja nime kandis. Bagia, Bagia maakund tähendab seega Waia maakunda. Wõimalik, et ses Waia maakunnas muiste palju waiaehitust leidus, nii et maakund neist enesele nime päris. Ülepea leiame kodumaal hulga kohanimestik, mis waiaga ühenduses seisawad. Nees waiaga ühenduses seiswad nimed annawad põhjust oletada, et neis lohtades muiste wist waiaehitused seisnud, kuid kindlad teated selle kohta puuduwad.

Tänini on tawalisesti arwatud, et Wirumaa lõuna pool M o h a maakunnaga kokku puutus. Minu arwamine on, et Wirumaa lõuna pool kohe „Wegelega“ kokku puutus ja Mohat alles lääne poolt tuleb otsida. Üht wõiteft osa Wegelest kutsuti wist H i e m p ä ä = Hiiepääks. Kas Wegele, Wailüla ehk Waia maakund lõuna pool Emajõeni ulatas, jääb küsitawaks. Osa Emajõe äärist maad kannab mujal wanus kirjus J o g e n t a g a n a nime; seda nime wõiksime nüüdsel ajal „Jõetaga ehk Jõetagune“ nimetada. Waewalt wõime Jogentagana aga iseäralikult maakunnaks lugeb, niisama wähe nagu Wene wanade kirjade S o b o l i t s i lõuna pool Emajõe. Wene ajakirjade Sobolits ei ole midagi muud, kui meie Soopoolse, Soopoolse (lõnast soo ja poolne), tähendab flis maad, mis soo pool leidub. Suuri soid tunneme Emajõe ääres, Puhja ja Wõnnu läheltunnas.

Siberi tähendus, et möögawennad Wegelest 600 abra-
maad ja piiskopp Hermann 400 abramaad omandanud,
annab asja arwata, et osa raamatut juba 1232 ehk warsti
peale seda kirjutatud, sest 1237 ühendati möögaordu juba

Saksa orbuga. Oles raamat hiljem kirjutatud, oles juba Saksa orbu nimetatud. Et piiskopp Hermann maakunnast 400 abramaad omandas, wõib oletada, et maakund Tartuni, wähemalt osalt Emajõe ni ulatas. Oma külje all olewat maad nõudis piiskopp suurema õigusega enesele.

Magu Wegele on Mõge ühe kihelkonna suurune, aga Wegele 1000 abramaa asemel ainult 400-abramaa-line. Kirju kui Wegele nimebe kart on Mõge nimebe kart. Läti Hindreku ajaraamatus, wähemalt Arndti wäljaandes leiame: Mocha, Moche, Mogeke. Muis warus kirjus weel: Moche, Moche, Mogle, Möle, Moide. Eesti nimi nähtse igatahes niisugune olnud olewat, et wõõrad seda kudagi dielt ei osanud kirjutada. Kana aega on arwatud, kudäs rahwas kohta on lutsunud, ilma et aru oles kätte saadud. Mõget wõi Mohat on tänini Wirumaa ja Baiküla, Beipfi järwe ja Nurmekunna wahale paigutatud. Spetaja W. Reimani arwamise järele ei tule aga Mõget wõi Mohat sugugi nimetatud kohast, wainfekt ega Wwinurmest otsida, waid palju enam Põltsamaa kihelkonnast.

Põltsamaal leidub Muhe, Mõhlüla karjamõis. Sest Muhest, Mõhlülast (Mõhust) tuleb endist Mõge, Moha wõi kudäs kõik need nimed olgu, otsida. Igatahes tuleb seda Muhet endise Mõge praeguseks kujuks pidada. Sp. W. Reimani otsuse järele on Dr. K. A. Hermanngi selle arwamise poolt olnud, et Mõge maakunda Põltsamaalt tuleb otsida. Läti Hindreku ajaraamatust ei leia ma mingisugust põhjust, mis keelaks Mõget Põltsamaal olemast. Seal tõneldakse just (XV, 7), et sakslased Järwamaa häwitamise järele naabruse küladesse, Moha ja Nurmekunna maakunda läksid.

Nurumegundas õeldakse niisama üks kihelkond 600 abramaaga olewat. Läti Hindreku ajaraamatus nimetatakse maakunda wahel Nurmegunde, wahel Normegunda;

ifegi Wormegund ja Wormegunda tuleb ette. Viimased nimed muidugi kirjutusewad. Muis wanus kirjus leidub: Nurmegunde, Normegunde, Normekunde. Sige nimi igatahes ainult Nurmekunda wõi praeguse keele järele Nurmekund (sõnast nurm ja kund). Täniini peeti Nurmekunda Põltsamaaks. Kui aga Mõge Põltsamaa kihelkonnas leidub, tuleb Nurmekunda W. Reimani arwamise järele Piltistwerest otsida. Sätti Hindrefu Lappekunda, Lapekund leidub Iõunapoolses Särwamaa osas.

Alemposeks nimetab Siber järqnewat maakunda. Muis wanus kirjus kannab maakund Alumbus, Alenbohs, Alempoys, Alempois, Alempoys nime (wõrdle Bunge, Urk. 64, 68, 127, 229, 482). Näib, nagu oleks nimi alem ja poisist kokku pandud. Poisil igatahes pole nimega midagi tegemist. Me peame nimele kas wanast sõnast alembus, alemmus = alamal olew maa seletust otsima ehk sp. W. Reimaniga oletama, et nimest I wälja jäetud, nimt seega Alempoolse lugeda tuleb. Sp. W. Reimani arwamise järele tuleb praegust Suure-Jaani kihelkunda selleks Alempoolseks lugeda, selle kohta Siber kaebab, et mõõgawennad ta ülekohtusel wiisil enestele kiskunud.

Muid Iõuna ja läänepoolseid maakundi nimetamata jättes, seft et daanlased neid oma walitsuse alla ei nõudnud, pöögwa raamatu kirjutaja nüüd korraga põhja poole ja nimetab Revelae maakunda. Wõtame nimest ilmaaegsed e-b ära, saame nime Rewala. Hiljem ettetu-lewas maakundade ja „külagundade“ jaotuses ei puntu meile enam Rewala filma, ehk küll kindlalt teame, et Rewala maakund Rewala linnaga daanlaste walitsuse all seists. Rewala järele nimetab Siber kofe Harjumaad kolme külagunnaga. Need „külagunnad“ on lomentaka wõi Womentakae, Orielae ja Kipel „külagund“. Eftimest Harju kihelkondi ei nimetata, küll aga wiimseid.

Oletada tuleb, et loogu praegune Harjumaas Liber census Daniae ajal juba Harjumaas nime kandis, osa Harjumaas ühtlasi aga ka Rewalals nimetati. Väti Hindretu ajaramatus leiame Rewala nime kõrval veel Revela, Revelia, Revalia, Revelim, Revalim (-linn?), Reveles; mujal wanus kirjus Rivalis ja Rivalae (Bunge, lht. 100). Rewala wõi Rewela ja „külagnna“ nimi Repel on ühest käämuft wälja kaswanud. W. Reimani seletuse järel tulewad Reval ja muud sarnased nimed sõnast rawala. Rawa = weelwõ, weelune kiwi, Rawala = weeluste kiwibega rand. Uga raba sõnastki peab W. Reimann linna nime tekkimise wõimalikkust (Geesti Kirjandus 1910, lht. 241—246). Tuletamine Rehsfall sõnast täiesti tuulde rajatud. Reus (Revals jämmiliche Namen) otsib nime algust Daani sõnast reble, Rootst sõnast räffel. Siber annab wõimalust oletada, et räbal, rebima sõnadki wõiksid tulla külmusesse. Reus awalab oletamist, et daanlased Revele nimega endid wana Geesti „Repel“ tihelkonna najale toetanud. Igatahes Repel seletuses lõpusõna alles ütle mata.

Harriaen on järgmine maakund. Teisel raamatus kannab maakund Haria ja Haeriae nime. Reist teiseidkiest selgub, et me nime mitgi kombel Härja ei tohi lugeda, siis mitte Härja maakund, waid Harju, nagu meie ajal. Väti Hindret kirjutab tawaliksesti Harien, aga ka Haria (XXI, 5); maakunna rahwast nimeiab ka „harioenses“. Riimitroonikas leidub sõnatuju Harhen, muts wanus kirjus Harien, Harrien, Aria, Haria, Hargia. Rõpp -en on Salsa keele mõjul sõnale antud; armastawad ju ometi sakslased maade nimebele en lõputks panna, nagu Schweden, Norwegen, Spanien, Italien, Preußen, Schlessien, Bagien j. n. e. Sedawiski tekkis Salsa keele mõjul sõnatuju Harrien. Wanade kirjutuste põhjal

wõlks oletada, et Harjumaad 700 aasta eest Harjamaaks hiiitud. Ometigi wõtme waewalt uskuda, et rahwas alles hiljemal ajal Harjast Harju teinud. Harju nimi tunnistab paremat wahetegemist harjade wahel. Harju tähendab maaselga, kõrgustikku, nagu Harjumaad tõesti kõrgustik on, kuna hart kõike seda ära määrab, mis meil tawallsesti harjaks kutsutakse. Soome nimedekesti on harju ennast alal hoitud. Sealt leiame näituseks Harju, Mäntharju, Puntaharju j. n. e., kõik kohad, kus maaseljad leida. — Daani walituse ajal arwati Harjumaad 2800 adramaa suuruseks, 1774 aga ainult 2080¹⁰³/₁₂₀ adramaa ja 1818 2180²⁷/₄₀ adramaa suuruseks. Põssart nimetab 1846 Harjumaad 4958 ²/₃ ruutwersta suureks, Pander teeb ruutwerstadeft koguni ruutpenikoormad. 1897 rahwalugemise järele elas Harjumaal 78486 m. ja 79250 n., kokku 157736 hinge.

Wist old Hageri, Kose ja Juuru kihelkunnad ja „külagunnad“ üherajaltised. Seega rüleks logu Harjumaad peale 6 „külagunda“, nagu raamat nimetab: Hageri, Juuru, Kose, Womentala, Ocriela ja Repel „külagund“, millest wiimane weel kaugele Wirumaa sisse ulatas.

Osilia'ks nimetab Liber census Daniae järgmist maakunda, mis daanlased omaks tunnistawad. Osilia nime annab maakunnale Väti Hindrekti, kuna Niimi kroonit teda Osel, sakslased praegu Desel, wenelased Дзель (eesel!), eestlased aga Saaremaal's nimetawad. Wanus põhjamaa kirjus nimetatakse Saaremaad koguni Eshshsel, Eshshla, wahel ka Dshshsel. Et tähendab põhjateeltes jaart, shshsel põhjamaa õpetlaste seletuse järele maakunda. Seega oleks Eshshsel ümberpanel meie Saaremaast. Täni ei ole aga weel kindlaks jõutud teha, kas Osilia, Desel Eesti wõi põhjamaa keeltest wõetud. Liber census Daniae ja Väti Hindrekti Osilia on enesele igatahes Ladina lõpu -a

pärinud; seabuisti jääb nimest Osil, Niimikroonikas Osel ja praeguses Salsa keeles Desel järele. Mitmed Soome õpetatud mehed arwawad, et Desel, Osil, Osel sõnast õfsalu tuleb. Salu sõnas oleks ftis a e-ks muutunud. Hiljuti teatas õpetaja W. Reiman, et Saaremaal Hobufella = Hoosel'la, Dosel'la olla ja et wõimalus olemas, et Dosel'la nimest Osilia, Desel tekkinud. Kui wanasti tõesti saart selle nimega nimetati, tohiks arwata, et wõõrad nime ometi eestlastelt laenanud. Aga niisama wõimalik, et põhjamaalaste Saaremaast ümberpandud Gylhsel hilisemale Deselile nime andis. Wilmane sõna sees küsimuses on alles ütlemata.

Hupel ütleb Saaremaal 1482^{13/24} adramaad olewat. 1897 rahwalugemise järele elas Saaremaal 27713 m. ja 32550 n., kokku 60263 hinge.

Rotelöwisch on Gestimaal wilmane maakund, mille daanlased enestele nõudsid. Läti Hindret nimetab (XVIII, 5) maakunda ka Rotelewit, tawaltsesti aga Rotalia. Niimikroonika nimetab maakunda Wit ja Wyl ja see nimi = Witel on Salsa keeles maakunnale tänini jäänud. Rotelewisch, Rotelewit tähendab igatahes Väänemaad. Nimi Rotelewit on kahest sõnast kokku pandud: Rotele ja Wit. Wit tähendab Skandinaawia keeltes merelaht. Sarnaseid lahtesid leiame Väänemaal ka: Matsalu laht ja Haapsalu laht. Wit nime, j. o. lahe nime on igatahes põhjamaalased maakunnale annud wõi õigem maakunna nimele juurde liisanud. Wit nimi tuleb wõõrats nimeks lugeda. Teine lugu on aga nimega Rotele, Rotalia. Selle nime järgi leiame praeguses Riidala kihelkonna nimes. Ma kirjutan küll Riidala, tähendan aga lohe, et ma rahwajuuks kihelkonna nime ka Riidalu ja Riidali olen kuulnud. Rahwas nimetab seega kihelkunda kolme wiisi. Ncist kolmest nimekujust kannab Riidala wiist kõige wanemat kuju. Me wõiksime

siin oletada, et alguses kohta Ribala hüüti (rida ja ala, lühendatud la).

Siiski Liber census Daniae Kotelöwit ja Läti Hindreku Kotelewit ja Kotalia panewad meid mõtlema, ka saksaakeelne meiteague nimi Rõtchel, mis wanadele nimelele lätt annab. Ega kõit wanad kirjad ometi Ribalat Koteliks munta wõinud. Liber census Daniae Kotelöwit on igatahes õ ekkombel kolmandasse silpi esimese silbi asemel saanud; wist tuleb raamatus nime Kõtelewit lugeda. Läti Hindreku Kotalia jälle kannab selgeid ladinaastamise märkisi eneses; Kotal-tüwele on Ladina lõpp ja juurde liidetud. Suhm kirjutab koguni Kotula. Kui Suhmi nimi õige oleks, peaksime Kotula nime Rõdulaga (rõdu ala, rõdude koht) seletama. Kuid Rõdula nimi tuleb liig harwa ette; sellepärast oleks liig julgus selle järele kohta Rõdulaks tunnistada. — Maakunnda hüüti wanasti Libert ja Läti Hindreku nimele järele arwates Rõtteleks, Rõdeleiks ehk Rõdalaks. Wiimased nimed tuletawad meelde rebelit aga ka rōda, rōda, mis mõlemad kōra, müra tegemist tähendawad.

18 8. a. Landrolle nimetab Läänemaal 1694 ^{71/240} adramaad, 1841. a. Landrolle aga 1687 ^{67/80} adramaad suureks. Põksarti teate järele on Läänemaa 3969 ^{1/6} ruutwersta suur. 1897 rahwalugemise järele elas Läänemaal 39151 m. ja 42926 n., kokku 82077 hinge. !

Haeriae = Harju maakund.

1. Parochia Hacritz = Hageri kihelkond.

Hageri kihelkunda arwati Liber census Daniae kirjutuse ajal suur osa praegust Rapla ja Nisist kihelkunda. 1582 kannab kihelkond nime Hageris. Nagu Liberi ja muist wanust kui ka saksaakeelsest nimest näha, tohiksime

oletada, et kohta wanasti Hagerisefš hūiti. Aja jooksul kädus löpp -se ja järele jäi Hageri.

Tedan, 15 = Tödwä küla Sakus. w nimest wälja jäetud. Wanasti leidus Gestimaal mõisnikufugu Tödwen, kes nime wist sellest külast saanud.

Orgiol = Druküla Udilas. 1586 nimetatafse kohta Driel.

Pyol, 15 = Pihali külas Udilas. Nimi wanasti wist Pihula wõi Pihala.

Kaxwold, 12 = Kasuküla Lohises. Teisendi järele Kazwold. Liberi järele oletada kandis küla enne nime Kasuwald.

Koylae, 14 = Kohila. 1586 nimetatafse kohta Koyall. Praegu räägitafse nime wahel ilma h-ta. Wist kuuldi wanastigi niisugust hääldamist. Nii tekkis Liberi Koylae ja sakslaste Koil.

Hakriz, 6 = Hageri küla. Wähe ülemal kirjutas Liberi kirjutaja weel Hacritz, nüüd korraga Hakriz, teisendis koguni Hakrotz.

Kyuizael, 15 = Kiwise Kabiweres. Nagu Liberi nimest ilmub, kandis koht wanasti Kiwiselja nime. Wiimane nimi lühenes aja jooksul Kiwise'ks. 1586 kannab koht nime Kawpifell.

Sandae, 11 = Anda küla. Pauker arwab Sondo külaks Kelbas.

Laemaech, 10 = Läämikü talu Udilas. Muges wist Lämmiku.

Aekizae, 7 = Aigitse küla Dhulepas. Sõna juur wist aegine.

Kustizae, 17 = Kustja küla Haibas. 1586 nimetatafse kohta Kustuse külaks.

Hovympae, 7 = Howimpää, Hoowipää — koht tundmata. Võimalik, et Liber Hawympää = Hawinpää

asemel Howympää kirjutas. Hawinpääst mõiks Gaida
Hageris tekkunud olla.

Mandaes, 4 = Mõnuste küla Pirnas, arwata
Pauder. Rootsi ajal kannab küla wanus kirjus nime
Monasta. Liberi kirjutusewiis tuletab maanteed meelde.

Angaer, 12 = Angerja. Angerja omanikku kut-
sub Liber Heinrich tan anger. Angerja on siis Angeri
sugufunnale nime annud.

Loal, 23 = Loal, Lohu, Saksal keelt praegu weel
Loal. Oletatav, et eestlased muiste kohta Lohula või
Lohala kutsusid. Sellest lühenduse teel hiljemini Lohu
ja Loal.

Kiaeppeakylae, 23 = Käbiküla Kuilas.

Tois, 8 = Tohise. Wiist räägiti wanastigi wahel
h liig õrnalt nimes wälja, nii et Liber ja pärast saks-
lased Tohisest Tois tegid. 16. aastasaja lõpul arwati
Tohise küla Kuila mõisa alla.

Koal, 10 = Kohila. Küla oli wiist kahte jalku
jagatud. Iga jao ülem kirjutas nime isewiisi.

Roci, 11. Suhm on nime Roci lugenud. Raske
ütelda, kas nimi Roci või Koci. Et Liberil c ja t ühte
moodi, mõiks nime Kobiiks ehk koguni Koodiks lugeda.
Aga niisama ka Rootsiiks. Tohisest on Rootsi küla.

Kuaet, 11 = ehk Kohatu. 9. aprillil 1249 kuulutab
kuningas Cerif, et ta Tallinna piiskopp Torfelise ja
järeltulijatele 14 adramaad „Kuates“ annab jäädawaks
omanduseks. 1586 nimetatakse kohta Koijat. Liberi kirju-
taja on nimest wiist h wälja jätnud.

Paihae, 6 = Pajala Nissi kihelkunnas.

Hopasal, 6 = Ubajalu külas Pajalas. 1586 ni-
metab Landrolle kohta Hoposal. Kui nimi mitte uba-
sonast, siis hubast = lohew, kerge.

Kirmaer, 7 = Kirnu Hageris. Wõimalik, et r ekfikombel sõna lõppu sattunud; aga ka wõimalik, et nimi alguses Kirmaru kuulus. Rootsi ajal oli Kirnu Kohatuga ühendatud.

Uarpal, 10 = wanade eestlaste Jaanilinn Vääne raja ligidal Nissis. Läti Hindrit hüüab kohta Warboleks; selle järele kutsutakse seda wana linna meie ajal kirjan-
duses Warbolaks. Wanad Wene ajaraamatud annawad kohale nime Воробинъ ja Воробьевъ Носъ. Wene-
lased arwastid nime warblast tähendawat ja andsid linnale sellekohase nime. Kuid Jaanilinnal pole warb-
lasega midagi tegemist. Ümberkaudne rahwas hüüab kohta praegu weel Warbjalaks. Warbjala käib Liberi Uarpal nimega ühte. Warpal tuleb sõnast warb ja ala. Koht seega Warbala. Läti Hindrek ekfikombel sõna teises sibi-
a o-ks muutnud. Alla sõna leidus wanus nimeses sage-
dasti, meie päewil on see aga kadunud ja lühendus -la sõna lõpul weel järele jäänud. Alal hoitud -ala on mulle ainult Hobuala nimes Kanapääs, Hanjala nimes Kaarmal, Saloala nimes Otepääs silma puutunud. Muidu on paljud endised -ala lõpulisel nimes enestele jala alla wõtnud, näituseks Wastjala, Walljala, Halljala, Mustjala j. n. e. Mustjala on Soomes praegugi weel algupärase kuju alal hoitud = Mustjala. Ilma „jalata“ Umub praegu weel Warbala Warblas. Peterhofi maakunnas leidub Warpala = Warbala.

Othaencotaes, 14 = Dhukotsu. Dhelotsu. 1586 nimetatakse kohta Odenkoha. Tuletab karukodu meelde. Alguses nimi wist Otenkodusoo wõi -koduase, Dhukatsu pool leidus weel hiljuti palju metsa. Kõik külad Dhukatsust peale Kose kihelkunnani seisid Daani ku-
ninga otskohese walitsuse all.

Jales, 14 = Jalase küla Kuusikul.

Capal, 30 = Kabala. Kabala = kuu koht.
J. Jögewer: kabal = mari, Schellbeere.

Lepac, 8 = Lepiku küla Kurtnas. Lohul Lepiku talu.

Pasae, 12 = Tundmata.

Rapal, 8 = Rapla. Nagu Liberi nimest selgub, kandis koht sel ajal Kabala nime. Kirjutaja jättis viimse tähe ära; nii sündis Rapal = Kabal. Saksakeelne nimi Kappel nagu tahaks tähendada, et nime algust rappest otsida, seega Rapla rapete koht, Rapela. See oletus ei ole tõenäoline. Sigemal oletamine, et raba Raplale nime annud. Rapla siis koht, kus raba olemas = Kabala. Kabalast lühenduse teel Rapla. Kabala nimi ongi kohane, sest Rapla ligidal leidub raba. 1586 kirjutatakse, et küla tühi ja ainult westkis inimest elab. Rapla kirikut nime-
tab üks kuningas Waldemar III kiri 1346. aastast. 1478 pandi Rapla ja Ulu külad 44 marga eest Paadise kloost-
rile pandiks. 1650 kinkis Ulu omanik Hans Wrangel Rapla küla Rapla kirikule päranduseks.

Accola, 10 = Akla küla Kehtnas. Pauker arwab, et see Kehtna küla Hackel on. Kuid Hackel kir-
jutades astub Pauker Liberi jälgedesse. — Juuru Maidla Nola küla Raplast liig kangel.

Mahethae, 9 = wist Matiküla Riisiperes, arwab Pauker. Liberi ajal koht wist Maheda. Kuidas Mahedast Mati sündis, jääb seletamata.

Piacae, 4 = Pühatu, arwab Pauker. Wõima-
lik ometi, et Piacae nimes Paka peitub. Paka nimeline mets on Raitküla mõisa ligidal, kõrgel mäel, mille üks jertu
2—3 sülla kõrgune kalju on. Rahwas nimetab kohta
linnamäeks. Oletades, et i asjata nagu Kiarpalas ja
Kiaepäekülas nimesse kirjutatud, ilmuks meile selge Paka.
Paka mõiks Väti Hindrefu Maianpathe (XXIX, 7) olla.

Kipunkaelae, 3 = Kibunküla, nüüd Keoküla
Kaikülas. p = h langes vahelt välja, niisama omas-
tama lõpp ja järele jäi Kiuküla = Keoküla.

Linax, 7 = Linnaaluste küla Keawa mõisa juures.
Siin ligidal oli muistne Osel Kediwiggi.

Raiklaep, 5 = Raiküla. Viberi teisendis Raiklap.
Viberi järele mõiks oletada, et koht muistsel Raiklepa nime
kandis, eeldatud, et Viberi kirjutus õige. 1586 nimeta-
tasse kohta Raeküla.

Sonax, 7 = Soosaluste küla Järvaalandis.
Nimi alguses wist Soonala, sest hiljemini Soosaluste, ka Soalt.

Laelleuer, 5 = Lellepere, mõis ja wald, Saksa
keelt Lellefer. -were lõppude kohta leidub enam kui 10 sele-
tust, aga ükski pole üleüldist wastuwõtmist weel leidnud.
J. Jung ja mitmed muud katsuwad -were lõppu perest
tuletada. Mõnes kohas tarwitatakse -were ja -pere sega-
mini. Nii öeldakse wahel ka Lellewewegi, kui ka Lellepere
sagedamini esineb. Wiglas tuntakse ainult -perest ja
need -perest lühenevad enamasti -bre'ks, nättusel's Tidubre,
Konobre, Konnabre, Allibre jne. — Prof. Kettunen ja M.
Weske otsiwad lõpu -were sündi weerest, G. Ahrens
Soome sõnast werha ja werho, wahel wuori, nagu Hak-
were nimes; G. Pabst sõnast ware, Dr. Bertram niisama
nagu Rodawere rahwas sõnast weri, kusjuures Bertram
werele enam suguseltst tähenduse annab. Kuulu järele
kaldunud Dr. Fählmanni selle arwamise poole. Prof.
Pott otsib -werele seletust Ladina keele sõnast „fara“ =
mõis, koht. Schade oma sõnaraamatus tuletab fera =
osa, külg, Gooti keeli fera = külg, maakülg meelde. Weel
muid arwamist on awaldatud. Minu oletamise järele
mõiks -were mõnes kohas pere, enamasti omeli weere
sõnast tekkinud olla. — Vellu = wajuw, kõikum raba.

Soka, 3 = Sakwa küla Baltus. Tohises on Saku küla.

Purculi, 10 = Purku küla Järwakandis. 1696 nimetatakse kohta Porkall. Alguises koha nimi wist Purkula. Purku = tuist.

Kiarpalae, 8 = Karbla küla Lelleperes. Enne koha nimi Karbala; lühenduse teel sest Karbla. Karba = korn; karbala = pisar; jöhwikas.

Waskilae, 2 = Wastja küla Rehtnas. 1586 nimetatakse küla koguni Wäschell. Küla endine nimi wist Wasküla.

Raekaevaer, 6 = Raegpere küla Raikülas, ametlikes kirjus Raegewere. Liber on R asemel wõõriti R kirjutatud. Knüppfer armab, et Raekawer „Rackeser“ küla Raikülas tähendab. Kuid niisugune küla puudub Raikülas. Leidub ainult Raela.

Calablia, (ta Calabria), 5 = Kalbu küla Rehtnas. 1587 nimetatakse Rehtnas Kallope küla. Selle nimetuse järele wõiksime oletada, et küla enne nime Kalapea kandis. Liberi kirjutaja leidis käsikirjast Kalapea, Kalapia = Calabria eest ja lisas kogemata nimele l juurde = Calablia. Kalapeast tekkis Kalbe, Kalbu, nagu ligidal olewast Kädenpeast aja jooksul Keawa sündis.

Kiaepaekulae, 5 = Käbiküla Rehtnas. Liberi järele wõiks küla Käapakülaks, Käpakülaks lugeda. Kääpa ja Käpa küla puuduvad, Käbiküla leidub, seega tähendab Liberi nimi Käbiküla.

Natamol, 6 = Madalama küla Rehtnas. Alguises ehk Madalama wõi Madalma. Ometi puuduvad näitused ni moonдумisest n-ks.

Compayas, 10 = ehk Kumma küla Baltus.

2. Parochia Koskis = Rose kihelkond.

Rose kihelkonda arvati Liberi ajal osa praegust Juuru, Rapla ja Harju-Jaani kihelkonda. 1584 kannab ta nime Kosküll. Mõned seletajad, isegi A. H. Snellman, arvavad, et koht enne nime Koskis kannud. Wae-walt on see nii olnud. Ennem mõiksimet arvata, et kohta Kostise (= Kose) eht lähemalt Koske hüüti, millest hiljem Kose sündis.

Kiulo, 10 + 6 = Kiwilo, küla Kojel, mõis Harju-Jaanis. Mõis, õigem lofs, oli omal ajal piiskopi lofs, 1482 ehitatud. Wanasti kirjutati w asemel tihti u; sedawiisi Kiwilo asemel Kiulo, kusjuures kirjutaja teise i wist kirjutamata jättis. Kiwilo omanikuks nimetab Liber Thiberic de Kiwael; ühes hilisemas kirjas nimetatakse sedasama meest Theodoricus de Kiwile. Kiwilo on keskajal suurele Kieweli sugukunnale nime annud. Tähtsam selle liikmest on Saaremaa piiskopp Johann Kiewel, kes Jaanipäewal 1525 ewangeliumi ujule ukjed awas. — Kiwilo = kiwilagedik.

Hirae, 13 = Hira küla Kuusikul. Hiira = hall hobune, hiire karwa hobune.

Karku, 9 = Kõrgu küla Sifeldis.

Terma, 4 = Tõrma küla Sifeldis. Tõrma tähendab kungast.

Palamala, 5 = Palamulla küla Alus. Liberis u asemel effikombel a kirjutatud.

Kocial, 4 = Pauker arwab Waltuks, mis enne Saksa keeles nime Kotz kandis. Sedasama kohta tähendab wist ka Läti Hindreku Cozzo (XXI, 5). Kotz, Cozzo juhatab Kodisoo eht Kodasoo juurde, millest nimi tekkinud. Wõrdle nime Kodasooga (Kuusalus), mis Saksa keeli Kotsum nime kannab. Wiimane nimi näitab, et koht

waremalt wist Kodasoomaats hiiitud. Kocial asemel tuleb aga Kotal lugeda. On ju Viberi tihti c ja t ära wahetanud. Kotal = Kotiala = Kodiala = praegune Kodila.

Oiel, 8 = Uue ehk De suur metsa talukoht Harju-Zaani rajal, armawad ühed. Seks koht aga Kaplast liig kaugel. Kodilas leidub Dela küla; seda tähendab Diel. Dela alguses = Djala, seisab .oja kaldal. 1586 kutsub Landrolle kohta Dgel. Brieflade nimetab 1573 Digell ja Diyell Harmi kõrwal.

Rakal, 8 = Raka küla Kodilas. I sõna lõpul lasseb oletada, et kohta wanasti Rakala hiiuti. Raka = kiwine põhi, kiwihunnik, kiwine koht.

Koiti, 10 = Koiksi karjamõis Kruusikul. Selis on Kõigi karjamõis. Koiti asemel tuleb igatahes Koic = Koik (= Koiksi ehk Kõigi) lugeda.

Sicalet, 9 = Sikelbi, Saksa keeli Sicklecht. Nagu näha, nimetati Viberi ajal kohta Sigalehte (Sigalehde), sest tekkis hiljemini Sikelbi.

Kiarkiuer, 2 = Keriwere Virgus. Viberi ajal kutsuti kohta wist Kärgiwere, hiljemini langes nimest g wälja, tekkis Käriwere, Keriwere. Waewalt wõib Viberi nimi praegust Kiruwere mäge, järwe ja küla Paunküla walas tähendada. Kärl = kruusine maa.

Alafae, 12 = endine sõna Alawa, alawus = madal, alam maa. Alawast lühenduse teel Alu. Ei leiduks Viberis Alafae, wõiksime oletada, et alu sõnast Alu tekkinud.

Harandaeuaerae, 2 = Arangwere Alus. Hiiutakse ka Harandi ja Haranküla. Uuemõisas leidub Harandi mägi ja talu.

Palikyl, 5 = Paluküla Ohutatus. Waewalt oletada, et kohta Viberi ajal Paliküla kutsuti, wist küll Paluküla, nagu praegu. Balu = põlenud koht, nõmm, kuiw männik.

Waeraeng, 1 = Tundmata koht. Eht mõni
Wärawa nimeline koht.

Wori, 2 = Tundmata koht. Woort tähendab
mäge. Rootsi ajal kutsutakse kohta Fohre = Woore.

Othengac, 1 = Ohukattu, Saksja keeli Odenkat;
Rootsi ajal koht Odenkatte. Wõrdle nimega Otepää,
S. I. Odenpää. Nagu wana nimi seletab, pole kohal ohuga
tegemist. Nimi tuletab karukattu meelde.

Calablae, 5 = Wiist seesama, mis Rapla kihelkunnas
Calablia. Osa küla arwati Kose kihelkunda.

Natamol, 5 = Nadalama küla Rapla kihelkunnas,
wiist juba enne nimetatud koht.

Litnanas, 14 = Vinnasse talu Abajas, kus muiste
Geesti linn leibus. Wanasti tarwitati eht linna asemel
sõnakuju linde, kui Päti Hindrel öieti kirjutas; Hindrelul
leiduwad Somelinde, Agelinde. Salemann laulab 1656
Reij' Jummal on üks kindel lind! Geldada tuleb, et
Salemann sõna öieti kirjutas. Muiste esnes eht teine
haruldasem sõnakuju linn. Wepja keeles hüütakse nüüdki
weel linna „litna“. Praegune koha nimi Vinnasse annab
igatahes teateid wanast Geesti linnast. Ole linnastega
pole nimel midagi tegemist.

Weri, 6 = Wiist Werike küla Rainis. 1586 nime-
tatakse kohta Wyrike.

Haermaeto, 10 = Härtu Raplas, Saksja keeli
Hermet. Nagu Wiberi nimest selgub, kandis koht wanasti
Härmatu nime, millest jakselased Hermet tegid. Wiimsel
ajal hakatakse raudteejaama Saksja keele eeskujul Her-
metiks kutsuma. Geesti wana nimi Härmatu palju ilusam
ja parem. Härmatust lühenduse teel Härtu tellinud.

Rocoassen, 4 = Nimi tuletab Rooguasest, ka
Rooguasest meelde. Sellanimelisi kohta ei leidu. Uuemõisa
wallas leibus Roogaja talu.

Purilo, 6 = Purila Juurus. Saksja nimi Pur-
gel annab nagu näpunäiteid, et wanal ajal kohta koguni
Purgela, Purgila hüütud. Purila oli wanasti Piritä
kloostri päralt.

Selkius 3 = Seli. Nimi sõnast selg.

Casacu, 10 = Kasaku nimeline koht tundmata,
niisama kassakad Liberi ajal. Digem sellepärast Casscu
= Kaasiku lugeda. Kaasiku leidub Kurtnal, aga mu-
jalgi weel.

Mekius, 3 = Kawila. Praegune saksakeelne
nimi Meks juhatab meid sellele otsusele. Liberi Mekius
ja Saksja Meks jälle sunniwad oletama, et koha nimi
muiste Mägise olnud. Mägisest tegi Liberi labinalõpulisel
Mekius ja saksakeelne Meks. Hiljemal ajal anti Mägisele
uus nimi Kawila; ehk sel ajal, kui mõis Kawilasel
ehitati.

Sarmus, 5 = Saramõisa, Saksja keeli Saremois,
arwab Knüpper. Liberi järele wõib oletada, et kohta
13. aastajal Saramõisaks hüütud. — Härglas Saarmuse
karjamõis; selle kohta sobib nimi kõige paremini.

Asaeleus, 13 = wist mingisugune Asa nime-
line koht. Paucker arwab, et nimi aset tähendab. Leusi
peab Paucker Leiuise ehk Leiuise külaks, mis 1765 Land-
rolles Leiuise nime kannab. Ehk on Leus koguni isiku
nimi? Kaberla omanik näituseks kannab nime Tuwi Leös.
Wõimalik, et jarnane Leös = Leus Asa omaniku nagi
esineb. Niisugusel korral oleks Liberi kirjutaja eeskombel
nime Leus kohe Asa järele kirjutatud, kuna oleks tulnud
kirjutada Asae, XIII, Leus. Leus oleks Asa endine omanik;
selleaegse omaniku nimi leidub Asa ees ja kuulub Kanutus.

Oal, 5 = Oala küla Inglisees. Wõimalik oleks
Tuhala, Saksja keeli Toal wände peale wõõriti kuulmisel
mõeldud.

Mataros, 3 = Maatra, Saksa keeli Nachters, Juurus. Liberi järele oletada, et kohta nimi ehk enne Madara olnud.

Sataial, 5 = Sadala küla Järlepal. Liberi nimest võiks oletada, et koht muiste Sadajala nime kandis, sest 1613 nimetatakse kohta veel Sattyaal (Sadajalg).

Serriuerae, 2 = Säremere küla Juurus.

Aunapo, 2 = Dunapuu. Praegu ei tunta selleni melist kohta.

Herkiäl, 10 = Hergla Juurus, Saksa keeli Herkül. Liberi ja Saksa nimi näitavad wanemat sõnakuju Herküla. Herkülalt lühenduse teel Hergla. Her tuletab herrat ja hārga meelde. Liberi nimest võiksime hārg-ala wälja lugeda.

Juriz, 7 = Juuru. Liberi järele võiksime oletada, et nimi wanasti Juuriste kuulunud, Saksa nime — Jörben — järele, et Juurten, Juurden.

Kasawand, 8 = Kaswandu küla Raius. 1586 nimetab Landrolle kohta Kasawan.

Kariscæ, 5 = Keriste ehk Kiriste küla Virgus. Ehk Kariste küla Raiu wallas.

Salandaris, teised loewad Salandaus, 8 = Salutaguse küla, Saksa keeli Sallentad, Hageri, kihelkunnas, Rose ligidal. Liber jalun asemele salan kirjutanud, tagu-sest daus teinud.

Kaiu, 11 = Kaiu. 1586 Landrolle järele oli Kaiu veel Kuimetsa küla. Imeselgelt koht aastafajad nime muutmata hoidnud.

Tomias; 7 = Toomja küla Raius.

Quiames, 10 = Kuimetsa Juurus. 1286 kirjutatakse Quyumetze (Bunge I, 1, 314). Nagu näha, nime-

tati kohta wanasti Kuimametsa; sest tekkis lühenduse teel Kuimetsa.

Rauangaes, 4 = Raawa küla Triigi wallas. Liberi käsikirjas wist kirjutuse wiga. Rauangaes asemel peaks Rauangael seisma = Raawanküla. Raawas = loom, siis looma küla.

Wopal, 5 = wist Woose. 1586 nimetab Landrolle Bowell Woopere kõrwal. Praegu Woose ja Palu küla seal ligidal. Wõimalik, et alguses ainult Woosepalu küla leibus.

Leiusi, 2 = Leiuje, Lõiuje küla Hergla wallas Juurus.

Tamias, 6 = Tamsti küla Kuimetsas. Alguses nimi ehk Tammease.

Pickuta, 9 = Piiguta küla Pitaweres Jaani kihelkonnas. Pitwa mõis ja wald. Rawilas Pituta talu.

Rocol, 6 = Rooküla, nüüd mõis.

Kaipiawerae, 6 = Raimere Mlaweres. 1586 nimetatakse Rajsere küla 3 taluga.

Alauserae, 12 = Mlawere. 1586 nimetatakse Mlawere külaks 7 taluga, 1694 aga mõisaks 8 külaga.

Coriacmae, teisenid Coriaekivae, 6 = Korjakivi, võimalik ka Karjatmaa ehk Karjakivi. Koht tundmata. Pauder arwab, et Coriacmae 1586 nimetatud uuemõisa Kaeremecke = Kaeramäe mõis olla. Karjamäe nime võimalik wälja lugeda.

Rasiverae, 10 = Rasiwere Mlaweres. 1586 kannab koht nime Rastifer (5 taluga), 1627 Rasiwer, 1696 Rajsfer.

Hohen, 8 = Tundmata koht. Arwatakse mingisugust mäge tähendawat.

Paltauerae, 6 = Pallwere küla Rawilas. Paltawerest lühenduse teel Pallwere tekkinud.

Lendaele met, 4 = Lendermaa küla Kavilas.
1586 kirjutatakse Ländermegke küla.

Achildelempae, 3 = Tundmata. Nimi tuletab
Abifilla küla Kavilas meelde. Nime esimene pool läheb
Abifillaga küll ühte, aga lemba ja filla wahela ilmub liig
suur wahela. Wõimalik, et lemba nime tuleb lahutada.
Lemba wõiks niisugusel korral omaniku nimena esineda.

Semaer, 6 = Sõmeru, karjamõis Kavilas,
Saksa keeli Sommerhof: Sommer tuletab elawalt Sõme-
rut meelde. Siiski kust sai Daani ajal Kosele Sommer-
hof? Wististi on Gesti Sõmerust saksa keelse Sommer-
hof sõna ühesuguse kõla mõjul tekkinud.

Laucotaux, 2 = Wist Lange küla Inglise.
Kõhta kutsuti minu oletamise järele wanasti Laukatagune,
millest Liber Laucotaux tegi.

Pankyl, 5 = Paunküla. Liberi kirjutaja ni-
mest u wälja jätnud. 1586 kirjutab Landrolle Paunküll
ja Silmus.

Silmus, 5 = Silmsi, Paunküla karjamõis. Esi-
otja nimi Liberi järele Silmuse.

Harco, 3 = Hardu küla Paunkülas. Soomes lei-
dub Hartola. Wõimalik, et Hardu hartiooga = öla, kün-
gas ühenduses seisab.

Mustaen, 5 = Mustu küla Paunkülas. Mustla
küla enne Kose, nüüd Anna kihelkunnas ei wõi küsimu-
sesse tulla.

Sicalöth, 9 = Sikeldi Raplas.

Wahumpere = Waopere Kuimetšas Juuru
kihelkunnas. 1286 kirjutatakse Wagumpere (Bunge I, 1,588),
1310 Waumpere (Bunge I, 3,727), Rootsi ajal Wagenpere.

Surti, 3 = Surdi metsakoht Mawere järele Ma-
dise rajal. Surti tuletab suurt teed meelde.

3. Parochia Juriz = Juuru kihelkond.

Juuru kihelkunda armati osa praegust Kose ja Hageri kihelkondagi.

Horætha, 9 = Hõreda. Juur hõre, õre.

Helmet, 7 = Helda küla Maidlas; Saksa keeli nimi Helmet veel olemas. 1586 nimetab Landrolle Helmet küla Juuru küla kõrval Maidlas. Nimi wanasti wist Helmeta; lühenduse teel tekkis sest aja jooksul Helba.

Kachis, 4 = Nimi ehk Katis lugeda. Djasuus on Kadja küla.

Aeilaes, 1 = Aeli, Saksa keeli Aela, karjamõis Djasuus.

Ropae, 4 = Rooba talukoht Tartu maantee ääres, Kose teeharul, 3 wersta Kofelt.

Rawelik, 18 = Rawila küla.

Uauae, 1 = Tundmata. Rūsimus, kas nime Uawa ehk Waawa, Waba lugeda.

Maechius, 8 = Mägise küla Rawilas. Mägiseft saksa keelne Rawila mõisa nimi Meks (= Megis, Mägis, Mägise) tekinud.

Cosius, 9 = Kose küla. Kosele Ladina lõpp juurde lisatud.

Hermæ, 25 = Harmi mõis. Kui Liberi nimi dieti kirjutatud, koha nimi wanasti Härma olnud.

Koy, 19 = Triigi, Saksa keeli Kau. Gesti Triigi omanikult Strykilt saadud. Liber Kau asemel effikombel Koy kirjutanud.

Palas, 6 = Palu küla Triigis.

Remmeuo, 5 = Tundmata.

Saul, 5 = Saula küla Uuemõisas. Alguses wist Saunla.

Wircol, 3 = Wiruküla Sadala juures.

Kiriawold, 15 = Keriwalla Abajas. Liber lasch
arwata, et kohta wanasti Kirjawald hüüti. Guwitar
Abaja nime sage esinemine Gestis, isegi merest laugemal.
Abaja = noot, noodakoht.

Alanascae, 17 = Mantši, arwawad Kruse, Paucker
ja Schlüter. Mõnes teisendis weel wõdran Atanascae.
Ehk nimetati kohta wanasti Alamase, millest Liber Ala-
nascae tegi.

Kiriollae maec, 6 = Kirimägi, suur talukoht
Uuemõisas. 1586 nimetatakse Kieremecke. Paucker ar-
wab, et Kiiri alla mägi tuleb lugeda.

Karol, 14 = Karla küla Kose kihelkunnas,
4 wersta kirikust Juuru poole. 1586 nimetatakse Uue-
mõisas Koronal. Wiimse nime järele oletada, et kohta
enne Koronala, Liberi järele Karula nimetati.

Tapawolkae, 2 = Tabawolga, kuid niisugust
kohta ei leidu enam. Tunneme nimesid Tabasalu, Tab-
aru jne. On oletatud, et Liber Tapawolkae wõdriti kir-
jutatud ja Tagapõllika tuleks lugeda. Tagapõllika wersta
20 Juurust Paide pool. uuemõisas leidub Tabase talu.

Kurkenoy, 4 = Kurgenoja. Schlüter ja
Paucker arwawad, et nimi Kurinat tähendab. Kurkenoy
igatahes Kurena Uuemõisa wallas Kose kihelkunnas.

Kacal, teisendid Katal, 12 = Wana nimi, seega
kas Rahala ehk Kagala ehk jälle Kadala, lühenduses Katla.
Tuhalas Kata küla, Kata wesi; wanasti kutsutud Tu-
hala kabelekti Kata kabelekti.

Oikae, 5 = Diga, koht aga tundmata. Knüpfser
arwab, et Liber nime algusest K wälja jätnud ja Koikae
tuleks lugeda. Koikae oleks Koiguküla Selis.

Waetheuerae, 4 = Wõiwere küla Tammitus,
Sakja keeli Wõifer, enne Waideser.

Tohal, 5 = Tuhala. Sakslased nimest h välja jätnud; nimetavad kohta Toal.

II. Uomentakae kilegund =

Uomentaga, Uomentaga kihelkunnas. Niisugune „kilegund“ tundmata. Raud on harutatud, kuidas nimi öieti kuulus. Tingimata Uomentaga ehk Uoomataga. Uooma tähendab sood, raba, Uomentaga siis sootagust maad.

4. Parochia Keykel = Keila kihelkond.

Keila kihelkonda loeti Viberi ajal peale praeguse Keila kihelkonna osa Nissi ja kogu Madise kihelkond. Wist tuleb Keila nimi sõnast keifata, mis praegust sõna köituma ja kiituma meelde tuletab.

Nimi alguses wist Keifela, Keifala; juur praeguses Saksa nimes Regel weel leida. Uja jooksul lühenes nimi ja nii tekkis praegune Keila. Keigala, Keila tähendab wist kõrgemaks kerkiwat kohta. Rahwalauludes esineb koht tihti Keidala nime all. Keidala tuletab sõna keidas = kõrgemat kohta soos meelde. Seegi nimi sobib Keilale hästi.

Tennaesilmae, 3 = Tännasfilma küla Saue wallas.

Peskulae, 20 = Pääsküla Jälgimäe wallas. Wist sõnast Pääsküla tekkinud.

Jalkemaetae, 11 = Jälgimägi. Wist tuleb Jalkemaetae lugeda.

Ranwala, 11 = Rannawalla.

Kircontaan, 6 = Kirtota küla Wanamõisas, Kirguta küla Kloogal. Tähendab kas kirikuta ehk kirikutagust küla. Ennem wiimast, sest enamasti köit külad olid ju kirikuta.

Leuetae, 4 = Leweti talu Tuulas, Lewita talu Jõgisool.

Huxnum, 7 = Uksnurme. Liber nimest r wälja jätnud.

Tulalae, 12 = Tuula. Alguses hüüti kohta wist Tuuleala, Tuulala, sest tekkis lühendusel aegamööda Tuula. Suure soo ääres seisab koht rohkesti tuule wõimuse all.

Laiduscae, 18 = Laitfi. Läti Hindref kirjutas Ladysse. Kohta hüüti wanasti wist Laiduse, sest aegamööda Laitfi.

Rauval, 4 = Rahula. Nimi wanasti wist Rauhala, Liberi kirjutaja kuulis aga Rauwala ja kirjutas Rauwal. Rauhalast hiljemini Rahula. 1586 nimetab Sandrolle kohta Rawala ja Rawola.

Ekius, 12 = Jõgisoo. Raamatu kirjutaja on nimele Ladina lõpu annud.

Akiolae, 5 = Aküla. Koht tundmata.

Tarvameki, 2 = Tõrwamäe koht, mägi praegusel Kuila mõisa põllul Laitfi piiril. Peale selle leidub Harku metsas Tõrwamägi. 1586 nimetab Sandrolle Tarremeg Riisiperes.

Yldalep, 2 = Unnalepa talu Keila wallas. Ohtus Unnalepa küla.

Haeimestkylae, 3 = Woits Häameeste küla's lugeda. Tähendab wist sama, mis Nääsmäe.

Carwanal, 3 = Ehl Karnaküla Wäänas. Liberi nimi annab põhjust oletada, et kohta muiste Karwanala hüütud.

Laemestaekilae, 5 = Lemiste küla Harkus. 1586 nimetatakse Lemmiaküla Keilas. Lemi = soo, raba.

Raesemaekae, 2 = Risumägi Laitses Pärnu maantee ääres. Wäänas leidub Kägaste mägi.

Keikael, 10 = Keila. Siin nimi juba teisiti kirjutatud kui alguses. Orduajal oli Keila wald suur,

1620 enam kui 248 adramaad, Rootsi aja lõpul veel üle 50 adramaa, nüüd ainult umbes 22 adramaad.

Rughael, 15 = Ruila. Kohta nimetati wanasti wist Ruffiala, millest lühenduse teel Ruila tekkis. Rootsi ajal oli Ruila mitme mõisa keskkoht, enam kui 182 adramaad suur, Wene walitsuse algusel aga veel umbes 6 adramaad; nüüd jälle suurem.

Laidus, 14 = Laitse. Nimi teist korda natuke teisel kujul.

Waret sutö, 5 = Waresewälja küla Murmes. 1585 nimetatakse kohta Warras; see oli sel ajal Tallinna pandiks pandud.

Normius, 3 = Nurme.

Machielaë, 5 = Madila küla Riisiperes, nüüd kadunud, maad mõisa käes. 1586 nimetatakse kohta Matti. Iiberi nime tuleb Mathielaë lugeda. c ja t liig ühenäolised. J. Jögewer arwab nime mademetest tulewat.

Nissae = Nissi. Kõsitawaks jääb, kas nimel nissi sõnaga = ihnus tegemist. Iiberi kirjawilsi järele wõiks nimi nifagi tähendada. Ei usu, et Nissi nifast tekkinud. Ühes wanas kirjjas nimetatakse kohta Nisso. Seega oleks algupärane tähendus nifu, kui nimelt sel ajal tõesti koht Nisso nime kandis. Olgu omelt tähendatud, et wanal ajal Nisse ristinimena esines (wd. Urkundenbuch IV. 1375). Nissi küla asemel ehitati 16. aastajaja algusel kirikumõis. 1501 ajutas Riisipere Johan Üksküll Nissi kabeli. Üksküll rändas jala Rooma paawstilt kabeli ehituseks luba paluma. Rootsi ajal sai Nissi 1645 esmalt Hageri kabeliks ja warsti selle peale isehelkunnaks.

Wahantaa, 3 = Wahula küla. 1586 nimetatakse Wahamaa Riisiperes. On Waharmaa talud olemas.

Yrias, 6 = Ürjaste küla Riisiperes, viimasel aastajal ära kaotatud. Praegu Ürjapa Liiva jaama ligikal olemas, aga waewalt võib see Ürjapa endine Yrias olla. Laitfis on kaks Ürjapea talu.

Egentakaes, 5 = Jõetaga, kuid praegu niisugune koht tundmata. Nurmes leidub Jõetaguse mägi. Paander arwab, et koht Hiitaguse küla Wardi wallas võiks olla, kuid nimi Jõetaga ei lähe Hiitagusega sugugi ühte. Liberi ajal oli Jõetaguse omanik Mattil Risbit. Risbiti sugu — ka Riisebiter nimetatud — esines Cestimaal 16. aastajaja lõpuni. Risbiti, Riisebiteri sugukunda tuletab Riisipere meelde.

Uilumaeki, 5 = Wilumägi; koht tundmata.

Wahanina, 4 = Wahaniidu küla wanasti Riisiperes, ammu kaotatud. Nüüd kannab Wahaniidu aru, wähel ka Wahnera aru seda nime.

Uiraekilae, 3 = Wiruküla Riisiperes. 1615 nimetatakse, et Wiresyll 2 adramaaga pandiks pandub. 1586 nimetatakse Riisiperes Wirrofer küla.

Tapaiaru, 2 = Tabäärü küla Riisiperes, lühendatud Tabara. Nagu näha, üteldi Liberi ajal aru asemel weel arhu. Nimel waewalt tapriga tegemist, nagu J. Jõgemyer oletab.

Harkua, 5 = Harku. 1620 oli Harku kroonu päralt, 210 adramaad suur. 1694 üteldakse, et Harku eest $1\frac{3}{4}$ hobuse teenistust tehti. Wilmaks kahanes Harku 22 adramaa peale. Harku = hull, hunnik.

Mustuth, 3 = Mustu küla Riisiperes; küla Nurme mõisa järele.

Arhukylae, 5 = Aruküla Kloostriis. Ka Laitfis leidub sellenimeline küla.

Maegaer, 4 = Määrä küla Kloostri. Sel ajal küla Dänamünde munkade päralt, niisama järgmised kohad Põhuni. Küla nimi alguses wist Mäekäärä.

Pathes, 14 = Paadise. Sõna paas wist kohale nime annud. 1254 olla abt Konrad Paadise ostnud ja sinna kabeli ehitanud. 1281 ehitati sinna juba klooster, mis Dänamünde kloostri ülewaatuse all seisis. 1317 ehitas kuningas Cerif Wendwed kivist kloostri, talle Märjamaalt, Kaplast ja Saanist maid kirkides. 1332 tehti kloostrile wallid ja kraawid ümber ja määrati klooster Tallinna piiskopi ülewaatuse alla.

Callumanae, 5 = Tundmata. Nurmes Kal'lu talu ja Laitfes Kalamaa talu. Kui nimes u a asemel, wõiks nimi küll Kalamaad tähendada.

Melanculae, 4 = Melanküla, Molaküla. Koht tundmata.

Hyraenculae, 2 = Häärüküla.

Pöus, 10 = Põhu küla.

Wosilki, 12 = Tundmata. Nimi tundub wõõralt. Waewalt wõib see Willike küla Ristil tähendada, nagu Paander arwab. Ehk tuleb Woos-jälgi lugeda? See oleks siis koht, kuhu aasta jälgi jätnud. Kõsiperes leidub Wõusüla koht.

Aitol, 8 = Aitu Walingusel. Nimi waremalt ehk Aidola, Aidala.

Kyminaestkylae, 3 = Kumna. Liberi järele wõiks wana nime Künnikküla ehk Künnese küla arwata, praeguse nime järele Kumina.

Hemaeri, 5 = Häinari küla Madisel. Juur wist hämar.

Mairusa, 3 = Mairu küla Hartus; Jõgisoos ka Maerüküla; see aga muist kohtadest liig kaugele. Mairu = magus, maitsev.

Nakael, 18 = Nahjala küla Keila wallas. 1586 nimetatakse Nakael Wäänas. Alguses wist Naht-ala.

Heukael, 20 = Engla küla Keilas ehk Knoobusel. Wist nimi Henkael lugeda. 1587 kirjutatakse ometi Eukyll.

Lehol, 7 = Lehola, Lihula wald. Wist sõnast lihu = märg, niiske. Rõuges öeldakse lihu kaewu tähendamist.

Lemethos, 20 = Lehmja küla Wäänas. 1602 nimetatakse Lemmiala küla. Nimi alguses wist Lehmala, Liberi järele mõiks oletada Lehmeta.

Hiurenkylae, 10 = Sama, mis Hyraenculae. Muudu oleksid weel Ire talud Harkus nimetada.

Kienkylae, 12 = Kiiu karjamõis Wäänas. Enne oli seal Kiiuküla.

Serueverae, 10 = Sörwe küla Harkus. Liberi järele küla nimi enne wist Sörwewere.

Liqua, 7 = Liikwa küla Wäänas. Alguses ehk Liikwa küla.

Wasal, 5 = Wasalemma Madises. Knüppfer oletab: Watsla küla Harkus.

Guldan, 20 = Kuldna küla ja mõis. Läti Hindref (XXII, 9) kõneleb Kuldalest. Wist hüüti kohta sel ajal Kuldala, millest hiljemini Kuldla, Kuldna tekkis.

Carias, 5 = Karjaküla Joas.

Humebo, 10 = Humalu wald. Landrolle 1775 tunneb weel Humbla küla. Humblast praegune Humalu tekkinud.

Engael, 10 = Engla küla Keila wallas; Knoobusel.

Walaelinkae, 7 = Walinguse.

Sochentakaes, 3 = Soodontaga. Koht tundmata. Pauder ja Knüppfer oletawad, et sest nimest lähen-
duse teel Saku sündinud. Mõimalik. Saku ongi olukoha

poolest soode taga ja seega sobiks talle hästi nimi Soo-,
Soodetaguse.

Asmiekae = Väsmäe küla. Alguses Väsimägi,
ja Asaebaek, 20 = Asa pered Jõgisool ehk mõni muu
Asa nimeline koht, nagu Asa küla Uksnurmes.

III. Repel kylaegund. =

Tallinnamaa ümberkaudne rannamaa.

5. Parochia Jeetleth = Jöelähtme kihelkunnas.

Kohta nimetatakse ka Jöelehtme ja Jöelähtme.
Kihelkunda arvati osa praegust Harju-Zaanigi kihelkunda.

Hirvae, 7 = Hiru küla Nihatus. Vanades kir-
jades esineb küla Hirven nime all. Mõlemad nimed
juhatawad meid hirve juurde. Kreuzwald on Kalewi-
pojas Hiru asemel „Iru“ ämm kirjutanud, ehk sel põh-
jusel, et rahvas Hiru asemel Iru kõneleb. Soomes esi-
neb Iro-neitsi. See sööb marja ja sünnitab kolm poega:
Wainämöise, Ilmarise ja Joutamoise.

Nigattae, 7 = Nihatu, Nehatu. Wist sõnast nihluma.

Koskil, 4 = Kose Tallinna ligidal ehk Kose küla
Saha wallas. Nimi wanasti ehk Koskila, Koskela, millest
hiljemini Kose tekkis.

Pirsö, 8 = Pirso küla Hanijas. Alguses wist Piir-
soo. J. Jõgewer oletab nime tekkimist pirsust = Kriikente.

Alber, 5 = Altpere Maardus. Pauder oletab: Alu-
pere küla Jöelähtmes. Rahwajutu järele kannud praegune
Kroodi küla wanasti Altpere küla nime. Kroodi küla
nime wist kellelki omanikult Grotilt pärinud.

Lillaeuerae, 9 = kas Bellepe Nihatus ehk
Lillebergi Rodasoo. Igatahes ei ole Lillebergi wana
nimi; wist Lillebergi Lilleperest tekknud. Lillaeveraest on
öeldud, et see 4 adramaad suur, ja siis leidub „Richard 5“.

Mõned oletavad, et Richard koha teise omaniku nimi, Knüppfer ja Paucker aga, et Richard Lükatit Nihatus ehk Lagedal tähendab. Wöörlas esineb Richard 5 adramaaga.

Pasies, 6 = Paasiku küla wanasti Jagalas. Wõimalik, et arakirjutaja Pasicus nimest Pasies tegi.

Kallaewerö, 15 = Kalawere küla Maarbus. Koha hüütakse tavalisest Rootsi Kalawereks. Enne leidunud weel Maa Kalawere, aga see nüüd karjamõisaks muudetud.

Waerael, 17 = Wöörla Maarbus. Rootsi ajal seal Variell küla.

Parentbychi, 17 = Tuudmata. Mõni arwab Parasmaa külaks Kostiveres. Sõna esimese poolega ses seletuses mõiksime leppida, see mõis umbes parembi kuuluda, aga teine nime pool puudub. c t-ks lugedes saaksime parempidi. Niisugusiki kohta ei leidu.

Reppel, 8 = Rääbala küla Hülgaes. Schüblöffel arwab, et nimi Soome sõnast räpälly, räpylä = hülge jalgtuleb (Neus, Revals sämtl. Namen, II. 17). Minu arvates parem rääbala juurde jääda.

Jeeleth, 14 = Jöelähtme.

Jukal, 8 = Jagala. Sassa keeli Jool. Wanasti koha nimi wist Jugala, sõnast juga; sest näitse hiljemini Jägala, Jagala tekkinud olewat. Wõib niisama hästi Joo Jagala jõe ääres tähendada. Ennem ehk Joo. Jägala jõesuus oli wanasti sadam, kus soomlastega ja rootslastega palju kaubeldi; sinna ilmus nende laewu. Jõe ääres on weel wana linnamägi, mille ümber mõnda muistist mälestust leitud.

Silmel, 5 = Silmsi küla Pärilas.

Periel, 10 = Pärila Harju-Jaanis.

Haeunopo, 3 = Sunapuu, tuudmata.

Maleiafer, = Maniwa ehk Maniwere küla. Liberi kirjutaja n asemel I kirjutanud. 1586 nimetatakse Pitawere wallas Mallewera küla.

Kogael, 10 = Koogi küla ehk Koila Jagalas.

Socal, 10 = Soodla küla Hanijas. c t-ks lugeda, seega dieti Sotala = Soodla. On Suka kohtki olemas.

Hauaueerae, 8 = Uawere Hanijas, ehk Haawamäe. Wiimafel korral seletamata, kuidas weerae asemele mäe tekkinud. Waewalt wõis -werest — mägi saada.

Wanghaelae, 8 = Wainjala Kostiweres. Esiti Wainuala, sellest Wainala, Wainjala.

Kostaeuerae, 6 = Kostiwera.

Rutae, 8 = Ruuküla Jagalas, kose ligidal. 1586 nimetatakse Ruddo küla. Rudu külalt on d wäljalangemisel Ruu tekkinud.

Jakawoldal, 17 = Jagala, Jägala. Näib, nagu oleks Liber nime wald sõnaga ühendanud.

Saintakae, 43 = Selle nimega nimetati wanaasti praegust Harju-Jaani kihelkunda. Nimi ise tähendab wist sama, mis Soodetaga, Soidentaga, Sointaga. 1254 nimetatakse koguni Sagentake (Bunge I, 1, 270) ja 1314 Sayentaken (Bunge I, 2, 652). Riimikroonika ütleb Suntaken. 1582 kirjutatakse Sayentaka. Wõrdle Läti Hindrefu Sotagana (Mjaraamat XVIII, 5) ja Sontagana (XIV, 10 jne.). Liberi kirjutaja ja järeletulijad on muidugi efekombel o a-ks muutnud, siis Sointaga asemel Saintakae kirjutanud. Wigalas praegu weel Soewahē. Kohal ei ole soojaga midagi tegemist; koht seisab soode ja rabade wahel. Ennem ehk kuisuti kohta Soenwahē.

Kaeris, 8 = Kärso küla Jagalas. Nimi muiste Käärsoo, millest hiljemini Kärso tekkis. 1249 nimetatakse üht kohta Karies, Rootsi ajal Kairas. Rootsiaegse nime

waral wõib arwata, et see Kaersoo küla Paasiku wallas tähendab.

Kallis, 6 = Kallisi küla Peningis.

Pikaeuaekae, 8 = Pitwere. Liber efsikombel Pikaueaekae Pitwere = Pikaueaerae asemel kirjutanud.

Vbbianes, 9 = Ubina küla Pitweres. Rootsi ajal nimetatakse kohta Ubenef. Wist sõnast ubin; J. Jõ-gewer sõnast ibe = walge liiwamaa.

Urvas, 5 = Urvaste küla Pitweres.

Sambas, 10 = Sambu küla Halljawas. Nimi tuletat sammast meelde.

Halenhabus, 8 = Halljawa, Saksa keeli Hallinap. Saksa keelse kui ka Liberi nime järele wõiks arwata, et kohta wanasti Hallinaba hüüti (wõrdle Soomes Ri-wennapå).

Kiumbala, 5 = wist Rambi. Liber kirjutas efsikombel a asemel u. Knüppfer arwab kohta Rima külaks Pärilas. Rambi ometi sugunimest Rambi alguse saanud.

Pariol, 3 = Parila küla. Parila = ahingas. Wanasti aga ka paar = pori.

Keamol, 3 = Tundmata. Remba küla olemas, kuid küsitaw, kas sel Liberi nimega midagi tegemist.

Hanaegus, 6 = Hanija. Wanemais kirjus Saksa keeli Hannigeck. Liberi ja saksa keelne nimi tunnistawad, et koht wanasti Hanijõe nime kannud ja rahwas sellest hiljemini Hanija teinud.

Köhoy, 15 = Knüppfer arwab Kimioja külaks Pitweres. Pauefer oletab, et koht rootsiaegne Rysion Rose kihelkunnas. Näib, nagu oleks koht Liberi ajal Köhoja, Köhioja nime kannud.

Ketherae, 10 = Kehra, Saksa keeli Redder. Liberi ja saksa keelne nimi tunnistawad, et kohta alguses Reder, Redra hüüti, millest rahwas pärastpoole Kehra

tegi. J. Jögewer arwab tuletuse sõnast fedarik = Hai-
dekraut wõimalikult.

Martaekilae, 12 = Maarduküla. J. Jöge-
weri oletamise järele sõnast marto = wiljakandmata maa.

Sarnae, 6 = Saara küla Nummus. Nimi tä-
hendas ehk wanasti saart = saarepuud.

Saunöy, 28 = Saunja küla Nummus. Koht
alguses wist Saunoja. Saunjast beldasse, et sellest 17
adramaad Dünamünde munkade pärast olnud.

Uiarna, 7 = Piarna talu Nummus. 1553 nime-
tatakse sealpool Wärne.

Jaergaekylae = Järweküla. g nimes Liberi
kirjutaja wiga.

Heckelal, 20 = Koht tundmata. Igatahes wist
Järweküla ligidal, sest Järwekülaga koos beldasse sel kohal
20 adramaad olewat. Paucker arwab, et Jäsala küla peale
wõiks mõelda. Heckelal tuletab ennem Jägalat meelde.

6. Parochia Kusala. = Kuusalu kihelkonnas.

Imelikul wiisil leidub siin nime lõpul a, kuna muidu
nimedel lõpp tihti puudub. a nime lõpul ometi wõõriti
o wõi u asemel pandud, sest nimi wõis sel ajal ainult
kas Kuusalu wõi Kuusalo kuuluda. Salu nimelisi kohti
leidub Gestis mõndagi, näituseks Käesalu, Tamsalu, Piir-
salu, Soosalu, Uuesalu, Ubasalu, Paatsalu j. n. e. Soo-
mes Salo, Gestis Haabsalu linngi. Wiimselt nimest
rahwaütlusel Haapsalu tehtud. Soomlased tunnawad päe-
wasalu nime. J. Jögewer tuletab nime Kuusosalust.

Kusala, 25 = Kuusalu küla, umbes werst kir-
kust kaugel.

Kithae, 30 = Kiiu. Wanasti näib nimi Rido
olnud olewat: sakslased nimetawad praegugi weel
kohta Rida.

W a l k a l, 32 = Walkla. Liberi ajal hüüti kohta wist Walkülaks, nagu sakslasedki praegu kohta Walkülaks hüüawad. Uguses nimi wist Walgküla, Walgeküla, lühenduse teel sest Walkla.

G a b r i e l, 14 = Kaberla küla, Kaberneem. Liberi kirjutaja kuulis wõõra Kaberla ja tegi sest kohe enese tuttawa Gabriel.

R u n g, 5 = Rummu. Kui Liber dieti kirjutanud, nimetati kohta sel ajal Rungo, Rungu = tüwi, känd. Rungost Runno, Runnu. Raskem seletada, kudas Runnust Rummu tekkis.

I r m a r i, 8 = Irmali küla Kolgas. Wanemais kirjus weel Hirmel, Hermell. Oli Liberi ajal Djamaa munkade päralt, nagu kõik järgmised Ruusalu külad: Sigula, Kahala, Kalamäe, Kullawa, Uuri ja Kolga. Urwatakse, et Daani kuningas need külad Gudwalli kloostrile Djamaal kinkinud.

S i c u t o l, 22 = Sigula küla. Liberi nimi kolab nagu Sikutala.

K a i a l, 21 = Kahalu küla.

K a l a m e k i, 5 = Kalamäe küla.

K u l l a w a, 8 = Kullamäe küla Walklas. Wist efsikombel mäe asemel wa kirjutatud.

U e r i, 14 = Uuri küla Kolgas.

In Holki, Pötraeth alio nomine = Holkis = Kolgas, Pötrade teise nimega. Küla ümberkaudu leibus muiste wist palju pötru. Pötrade nimi meie päewil ununenud. Holki kirjutuse wiga. Kolki, Kolga lugeda.

IV. Ocrielae kylaegund.

Schlüter oletab (Sitzungsberichte 1907, lk. 17) üsna dieti, et Liber tähed ära wahetanud, et Ocrielae asemel Ocrielae lugeda. Minu arwates seega Ocrielae kylaegund = Orogküla, Oruküla kylaegund.

Parochia Waskael = Bastjala kihelkonnas.

Waskjala kihelkund = praegune Jüri kihelkund.

Pugiotae = Pujatu Aruküla wallas. 1567 nimetatakse Puyat, 1694 Pujalta. Paucker nimetab kohta Puirto. Rahtluslega tsiteerib Snellman Pauckeri „Puirtot“.

Kangelae = Kangla küla Aruküla wallas.

Jarvius, 10 = Järvi küla Aruküla wallas. Wanus kirjus Jerfaesall, hiljem Järsell. Seega nimi alguses wist Järwesalu. Jarvius wõib aga ka Järwe küla Ülemiste järwe kaldal Mõigus olla.

Waskael, 27 = Waskjala küla Raewallas. Liberi järele wõiks jelleaegist nime Waskülaks arvata. Wanus kirjus kannab koht nime Waschiell. Wanasti koha-nimi rahwasuus Waskala, sest aja jooksul Waskjala.

Uillölemp, 5 = Lundmata. Minu armates wõiks nime Ülempi = Ülem (Ülemiste) lugeda. Paucker arwab kohta Ülelepaks Jägalas.

Paiumpe, 9 = Bajunpää = Bajupää küla Mõigu wallas. Bajupää nime juures seletab Liber, kui palju maad kuninga päralt olnud. Külad Padrikuni seisid kõik kuninga otsekohese walitsuse all.

Limbus, 4 = Limmu küla Raewallas.

Karowelae, 4 = Karla küla Raewallas. Arwatakse, et nimi alguses Karuwelli = Karunahka tähendab. Minu mõtte järele ei ole nimel karuga midagi tegemist, waid nimi tähendab kiwist, konaralist wälja.

Lemethel, 15 = Lehmja küla Purna wallas. Näib, nagu oleks nimi alguses lehmade ala kuulunud. 1602 kirjutatakse Lemial ja Lemfüll.

Wartae, 15 = Wareti küla Aruküla wallas. Nimi Liberi ajal wist Warede, millest kirjutaja Wartae = Warde tegi.

Someres, 5 Sõmeru küla Nabalas.

Seculis, 7 = Sõgula; küün Nabala mõisa wäljal. Rahwa teadmise järele leidub seal wanasti küla.

Kurkeuerae, 2 = Kurewere küla Nabalas.

Lateis, 4 = Wist h sõnast wälja jäänud. Tuleks Lahteis, Lehteis lugeda = Lehtse küla. Esiotsa nimi Lehtise.

Napal, 24 = Nabala.

Pakikanal, 5 = Patiki küla Kautjala wallas, Nabalas Paikna, Paekna küla. Nimi tähendab küll wiimast kohta. Nagu näha, on aja jooksul nime palju lühendatud.

Ratho, 6 = Rahdu küla Nabalas.

Pattas, 6 = Padase; wõimalik ka Pakase lugeda. Kurnal wanasti Pakase talu olnud.

Waiolae, 5 = Waela küla Kurnas. Randis warem wist Waijala nime.

Sauthael, 5 = Kautjala, Saksa keeli Cauthel. Nagu näha, on Liber K asemele S kirjutatud. Nimi alguses Kaud-ala.

Moises, 16 = Mõisaküla Kurnal.

Mõikae, 5 = Mõigu. Wanast saadik Toomkiriku pärast. Wist sõnast mõigas.

Jacomeckae, 10 = Jagumäe küla Lehmjas. Wanus kirjus Jacomecke, Jacomeggi. Wanast saadik Toomkiriku pärast.

Assuncauae, 4 = Asfaku küla Raewallas; leidub ka Asfaku körts. Johanneese hospitali kirjus 1399 ja 1419 Asfenkau.

Queronioia loewad ühed, Querononiae teised, 10 = Queronioia. Schlüteri järele Koeranoja, Koeraoja. Koeroja wõiks Koerut tähendada, kui koht Järwas leiduks. Nimi wõiks aga ka Keeruoja olla. Paucker ja Schlüter loewad nimest Kurna wälja. J. Jögewer arwab sõna tüweks kurut.

Hovonurmae, 5 = Hobonurme ehk Hõbenurme koha nimi praegusele Naemõisa alusele.

Waetho, 13 = Waida.

Lakethae, 23 = Lageda = Lagedi. 1435 firjutatakse Lagede (Bunge I, 8, 899).

Usikylae, 16 = Uusküla Lageda mõisa Kaama väljal leidunud rahwa teadmise järele wanasti Uusküla. Maardus leidub Uusküla. 1429 firjutatakse Usikylä (Bunge I, 8, 43).

Patrikae, 5 = Patiki küla Kautjalas. Liberi järele oletada, et koht wanasti Padriku nime kandis.

Saga, 12 = Saha. Liber lisab juurde: Siin oli kirik ja on siamaale. Wana jutu järele olnud laewamehed merehädas. Näinud Saha kohal suure tamme. Tootanud ära pääsedes sinna kiriku ehitada. Pääsnudki ja ehitanud (Teised Eesti kohalikud muistejutud, 76, Pabst, Meinhard, lk. 64 ja Pauckeri Estlands Geislichkeit, lk. 120).

Kaersae, 2 = Kaersu (Kaersoo) küla Halljawa wallas; Kärja talu Lagedil. Rootsi ajal nimetatakse Saha wallas küla „Kursel“.

V. Repel kylaegund. In Vironia =
Repel „külafund“ Wirumaal.

7. Parochia Torwestaewaerae = Torwestawere kihelkond = meienegne Radrina kihelkond.

Torwestawere nimi ammu kadunud. Undlas leidus 18. aastajal Tõrastwere, Tirastwere, Terastwere nimeline küla. Küla muudeti karjamõisaks ja hakati Ristwereks hüüdma. Tõrastwere nimes peidub endine Torwestawere. Torwestawere nime mõiks ehk ka Torwestawäraw ära seletada. Sellega ei taha ütelda, nagu tähendaks löpp-were alati wärawat, kuid selles nimes näib nagu mõimalik olemat Liberi

-were wärawaks teha. Torwe sõnast praeguses keeles weel tormil sõna alal. Torwi = toru, puhumisesarm, pasun. Torwestawäraw tähendaks niisugust wärawat, mis nagu pasun häält teeb, seega wäljusti kiiksub ja karjub. Eht leibus sel kohal muiste niisugune wäraw, mille järele wärawat ja hiljem kohtagi Torwestawärawaks hakati kutsuma. Teg muutis Torwestawärawa wiimaks Ristwerekks. a asemel o kirjutamist oletades esines Tarwestawere, mida Läti Hindreku Tarwanpääga ometi wõimata kokkukõlasse seadida. Aga Torwestawere "were" langeb tõenäolikumalt wist ometi muude "werede" kilda.

Othenpan, 50 = Otepää, kuid selle nimeline koht nagu Läti Hindreku Tarwanpää Wirumaal tundmata. Otepää tuletab küll karu meelde, aga et Tarwanpää Taarat ja Torwestawere Thori meelde tuletafsid, nagu Knüpffer oletab, ei tohi tõeks tunnistada, wähemalt mitte ses mõttes, et neil nimedel Taaraga ja Thoriga ühendust oleks. Tarwanpää ja Otenpää tuletawad loomi tarwasti ja otti meelde. Endine 50 adra suurune Otepää on wist hiljemini mitmesse jalku jaetud. 1586. a. Landrolle tunneb Bohnjas weel Otenpa küla. Praegu Bohnja ligibal Ohepalu küla olemas.

Waeghaettae, 5 = Waiatu küla Bohnjas, praeguse Rõrweküla ligibal. Küla ammu kaotatud, maad mõisa külge liidetud.

Öuhut, 20 = Öhu küla wanasti Kadrina kiriku ligibal. Nüüd maad Undla mõisa käes, küla asemel Undla rehi.

Hoepaethae, 12 = Hõbeda.

Hullia, 50 = Hullja. Nimi niisuguseks jäänud, nagu Liberi ajal olnud. Saksa nimi Huljel annab põhjust arvata, et kohta wanasti ta Hulljala nimetatud, alguses muibugi ainult Hulliala. Hullia = pajuwits, wits. Hullja = witsamaa.

J a g e n a e l, 20 = Koht tundmata. Liber Jagenael tuletab Jogenala meelde. Eht o asemela a kirjutatud. Jogenala jälle paneb Jõepere peale mõtlema. Waremalt kutsuti Jõepere Jõempereks.

W a n n a e, 12 = Wanaküla Radrina piiril Kuusalu kihelkunnas.

V i t c a e, 10 = Witka talukoht Rõnnus. Witka = aeglane.

J a r v i o s, 32 = Järwa talukoht Bohnjas, metsa sees.

K a r u n g c a, 5 = Karunga küla Lasfilas. Nimi igatahes kahest sõnast koos. Esimene Karu, teisest sõnast ainult ka järele jäänud. Misjugune see teine sõna olnud, wõimata määrata.

K ö n d o s, 40 = Rõnnu, wanemas keeles Rondu, Ronno. Nimi tähendab kohta, asupaika, talu.

K y l l a e u a e r a e, 5 = Kihlewere. Liber h asemela l kirjutanud.

K a l l a x, 8 = Kallukse küla Bohnjas. Snellman nimetab efsikombel kohta Kaluseks. Igatahes tuleb nime tüveks „kallast“ pidada. Kallukse ja Ahelitu olid sel ajal Djamaa kloostri Rumeni päralt.

A t h e l i c, 10 = Ahila küla Bohnjas. Näib, nagu oleks Liber kirjutuse ajal koht Aheliku nime kannud. 1586 nimetatakse kohta Abele.

S v a n d a u s, 10 = Wandu küla Neerutis. Liber kirjutaja on nime ilmaaegu daanistanud. Nime juur wist Wanatog.

K i c k o, 8 = Kiku küla Wandu küla ligikal. Kikk, kiku = kink, ka leitwatikk. J. Jõgewer oletab nime tuletamist sõnast kikka = järst.

S a l d a, 8 = Salla küla Ubriku mõisa ligikal. Nimi alguses eht Saleba, sellest Salba, wiimaks Salla.

Utric, 12 = Udritu. Nimi tähendab wist udrast =
saarmast.

Nakalae, 7 = Nagala küla Udrikus. Naga =
tapiant paadi põhjas; aga astjalgi on naga. Suur wae-
walt nõgu, nagu J. Jõgwer oletab.

Tokolep, 7 = Tokolõpu küla Udrikus. Togu =
loll, aga ka konts anfru küljes.

Mekius, 20 = Mäeküla Udrikus. von Med sugu
on enesele kohast nime saanud.

Artinas ehk Arcinas, 10 = Artna Natwere
tühikunnas.

Undyl, 9 = Undla. Wist warem Undla.

Wataekya, 20 = Watku. Liberi kirjutaja nimest
I wälja jätnud ja Wataküla asemel Wataekya kirjutanud.
Salsa keeles kannab koht praegu weel Watküll nime.
Wada tähendab lori, lobisemist, aga ka kollupandud noo-
tastid ja wiimaks weel hagabest tehtud teed.

Paiunalus, 20 = Pajualuse tarjamõis Udrikus.
1588 nimetatatse kohta Bayonal.

Eghaentakae, 24 = Jõetaguise. Liberi kirju-
tuse ajal kandis koht weel, nagu näha, Jõgentaga nime.
Umber pooleksaja aasta eest küla kaotatud, maad Neeruti
mõisale wõetud, asemel tarjamõis.

Coskius, 5 = Koski, Kose. Koht praegu tund-
mata. Ei ole mingisugust põhjust kohta Knüppferiga
Kaustiniidu kõrtsiks pidada.

Walghamus, 2 = Walgma küla Neerutis.
Neeruti nime omanikult Mieroth omandanud. Walgma =
wenebe maale lõmbamise koht.

Waettaeuaer, 8 = Wõduwere küla, wersta kolm
Radrinast lõuna pool.

Corpius, 20 = Kõrweküla Wõhnjas. Knüppfer
loeb Corpius ja arwab kohta Tirbitu külaks Guljas.

Lopae, 8 = Loobu. Juba wanast ajast on Loobu Kadrina ja Halljala wahel jaetud. Mõis Halljalas, talud Kadrinas. Loobu tuletab sõna loobuma meelde.

Apur, 6 = Aburi küla Põrkumis W.-Maarja kihelkunnas; kangel ometi muist kohtabest. Knüppfer arwab Apuri Arbawereks. Abur = aitaja.

Somaecos, Soomukse küla Tõdwa Kõnnus. Knüppfer nimetab küla Somokes või Somikus Arbaweres.

Jarwaen, 10 = Tundmata. Nimi igatahes Järwe. Knüppfer tahaks Jõepereks pidada, kus palju järwi leidub. Aga Jõepere ei lähe Järwa ehl Järwe nimega kudagi kokku. Wõhnjas on Djajärw, aga see nimi kuulub teistiti.

Lanthi, 7 = Lante küla Huljas, wanal ajal Undla järele. Katwere kihelkunnas Vandi moonameeste ja sannikute küla Kartisal. Lanti = lant, aga ka raha; parem seletust lantu sõnast otsida: lanto = org, madalit.

9. Parochia Halelae = Halljala kihelkond.

Liberi kirjutusewitis tuletab Soome kohta Hallila meelde. Praegune nimi Halljala tunnistab ometi, et rahwas kohta waremalt Hallialaks, Hallialaks hüüdis. Haltalast, Hallialast tekkis aja jooksul Halljala. Halea halia = haljas, hall. Wõimalik aga ka, et Halljala nimi halbijast tekitunud. Halljala kihelkunnas kõnelbaste palju halbijotest. Halljala oleks selle seletuse järele halbijate ala. Witmare seletus oleks kohasem kui hall ehl haljas maa. Opetaja Keimangi arwab, et halbijast Halljala nimi tekitunud. Sagudis leidub Halbja küla.

Kaligalae, 10 = Kalliküla Nigula kihelkunnas Kündal.

Sellaegael, 45 = Sel'la mõis, wald, küla. Sellaegael = Sellaküla.

Gesse, 6 = Gsfo. Nimi tuletab ehk alguses jõesood meelde.

Podriis, 26 = Põdruse. Siber u asemele effiwitil ii kirjutatud. Nime tuletab põtra meelde.

Arkenallae, 27 = Arka, Saksa keeli Artnal.

Alouerae, 14 = Muwere küla Sõmerus.

Kiskeuerae, 8 = Kisuwere küla Halljala wallas.

Ubias, Uija küla Uhtnas. Uija = tore, uhke.

Someruaerae, 10, dos ecclesiae = Sõmeru; kiriku pärast. Missuguse kiriku pärast, nimetamata.

Tormas, 70 = Tõrma küla Kälwere kihelkunnas.

Sätti Hindreku XXIII, 7 Turme. Tõrma = kungas, tallas.

Lippanal, 30 = Lepna küla. Kohta hüüti esotsa wist Lepanala, sellest tekkis hiljemini lühenduse teel Lepna.

Laewel, 6 = Lewola küla Karitsas. Nime juur wist lepo, lebo, seega Lewola, Lebola = publepaik.

Paetis, 17 = Päide weelki Kloobil. Kloobi wald ja mõis kandis waremalt sama nime, hiljemini said mõlemad wiimsed omanikult Globtilt enesele uue nime; neid hakati omaniku järele Kloobiks hüüdma. Schlüter seletab nime Paibeks. Igatahes ei tähenda see praegust Paibet, waid tähendaks paate, paaside, paede paika. Päide jälle tuletab päid meelde (paljuse omastaw).

Paegkaelae, 31 = Pähkälä. Nimi alguses wist Pähkiküla.

Uvarangalae, 32 = Warangu küla. Warangukülalt hiljemini omaniku nime järele saksa keelne Wrazgelshof tehtud. Gesti nimi näib wanem olewat. Warangus wana linnamägi. Warangu ehk Waranküla.

Kandalae, 34 = Kandle.

Carola = Karula. Nimi tähendas waetvalt laru, jesi laru nimetatatse wanemas keeles otiks. Kara

wanemas keeles = kiwine, konarane, wilets, halb. Karula feega kiwine, halb maa.

Viola = Whula. Karula ja Whula loeti sel ajal kauble kõrwa.

Katal, 18 = Katela ehk Katala küla. Nimi tuletat wiletsat, wiletsa küla meelde.

Lopae, 4 = Loobu. Nimi sõnast loobuma.

Tatarais, 26 = Tatruse. Nimi tuletat tatart meelde.

Ulkaenpet, 12 = Tundmata. Neus (Nevals f. Namen, II. 16—17) arwab, et nimi Ulgepää tuleb lugeda.

Honolius, 12 = Tundmata. Paucker arwab Ohukülaks.

Itereuerae, 6 = Idawere.

Kassiuerae, 7 = Kastiwere Kawastus. Siber A ja A ära wahetanud.

Vilsae, 20 = Welsti.

Patenal, 8 = Paatua küla Kloobil. Liberi järel oletata, et nimi enne Paatenala kuulunud. Kloodi nime omanikult Kloobilt saanud.

Metapae, 5 = Mädapää.

Haudis 25 = Auküla kihlwere järel. Rootsi ajal nimetatase Tristwere kihelkunnas „Gander“ küla.

Weibigaerwa 15, = Wöiwere, Wötipere, arwab Paucker. Raske omelt mõista, kuidas Weibigaerwast Wötipere saanud. Liberi nime lõpu pool tuletat — järwa meelde.

Katkantagus, 6 = Kattutaguse, meie ajal Haaspere. Sakslased hääwad kohta praegu alles Kattentack, kuna eestlased kohta omaniku Hasiere järel Haasperels hääwad. Siin lõpp—fer = perels muntunud. Sakslased igatahes Gesti wana nime säilinud.

Höckae (Hötkae), 28 = Tundmata.

Taeukeverae 9 = Toikwere karjamõis
Haasperes.

Katenshapae, 4 = Kasstjaba = Wanamõisa.
Wanemais kirjus weel Rattisabba. Wanasti kandis mõni
linna alew eht laugemale ulataw majade rida Kasstjaba
nime (wdl. Geesti kirjandus 1917).

Hama 12 = Anma küla Wattus.

Kermoe 6 = Kärnu, Kärnu küla Wanamõisas,
1808 saadik karjamõis. Nimi tuletab kerma = piima-
koort meelbe.

Andikeveraerae 26 = Annitwere.

Maidalae 18 = Maidla, kuid niisugust kohta ei
leidu enam Halljala kihelkunnas. Mahedat ei wõi see
tähenbada, nagu Paucker oletab.

Halela, 14 = Halljala küla kiriku juures.

Ligalae, 12 = Viiguste Haasperes. Landrolle
nimetab 1586 kohta Vigill. Nimi alguses wist Viig-ala,
wõimalik aga ka Viga-ala, sest Vigala. Smellit, kuidas
Vigala hiljem Viigusteks muutunud.

Capis, 27 (abra kolku 2 järgmisega) = Kawastu.
Enne nimetati Kawastut Kaaps. J. Jögewer tuletab
nime sõnast laba = ots, vorstehendes Ende.

Unaes = Tundmata.

Mellaes = Tundmata.

Hittae, telfed Ioewad Hiltae, 24 = Tundmata.

Kottewaerae, 6 = Koduwere küla Metsiküüs.

Salunal, 14 = Saluwalla. Über w asemele n
kirjutatud.

Parochia Maum = Rigula kihelkond.

Wanasti kutsuti seda ka Maho, Mahon; Saksa keeli Maholm. Osa randa kutsutakse praegugi veel Mahu rannaks. Liber nimest wõib oletada, et sel ajal kihelkonda Mahumaaks nimetati; Mahumaast tegi Liber Maum. Mahu tähendab ahert, Mahumaa fiks ahert maad, söödi-maad. Rigula kihelkonda loeti wanasti osa praegust Kalkwere ja osa Säganuse kihelkonda. Nagu näib, on saksa nime oma nime Maumi põhjal sünnitanud, nimele Saksa kõla annud, mis sellele aga ühtlasi wõõra tähenduse too-nud = maasaar. Praeguse nime Rigula sai kihelkond alles hiljemini kirikult.

(U) bias 25 = Ubia karjamõis Uhtnaš.

Arissilae, 12 = Aresti Andjas. 1586 kirjutatakse Arjhill. Nimi alguses Hariselja, Harisella.

Sonaldae 15 = Soovaluse küla.

Tolkas, 20 = Toolse. Tolgas wõi toll tähendab tosinat, aga ka seda, mis tolgendab. Koha hääti alguses wist Tolgase, sest sündis hiljemini Toolse.

Mauris, 6 = Tundmata. Knüffer arwab, et eht Marina küla Andjas — 1586 Marinurmeks nimetatud, õigem küll Marinurm — wõi Muru Uhtnaš.

Kokael, 40 = Koogu mõis ja wald.

Unox, 9 = Unnukse mõis ja wald. Unnus = unustamine.

Kwala e, 26 = Kohala. Liber kirjutab Kohala asemel Kwala = Kwala. Landrolle nimetab 1586 Toolses Kwala küla, mille õige nimi sel ajalgi muidugi Kohala oli. Wene ajaraamatust kannab küla Керола nime. 1267 ja 68 tungisid Rowgorobi sõjawäed Gestiimaale ja sel korral räägitakse külast Керола, mis muidugi Kohalat tähendab, nagu Liberi Kwala e.

Akedolae, 2 = Tundmata. Siber wiist küla asemel dolae kirjutanud. Nimi oli ehk Ute wõi Lagi küla.

Wassaethae, teised loewad Waskaethae, 8 = Wastja, Saksia keeli Waschell. Waskaetha tähendaks Waseta, Waseta.

Octinus, 12 = Uhtna, h asemel c kirjutatud. Osa walda arwatase Nigula kihelkunda, mõis Rakwere kihelkunda. Uha = põlluks tegemise pärast raiumisele määratud mets.

Vemais, 12 = Wõhma küla. 1586 kirjutatiase Wehemes. Wõhma-nimelisi kohti on mõnda kodumaal, nagu Wõhma wald Kirbla kihelkonnas, Wõhma Pillistwères j. n. e. peale selle veel mitu Wõhmita-nimelisi kohti. Tawastsesti ei tunta aga nime tähendust. Wõhmas, wõhma tähendas wanasti wõsastikku, noort metsa.

Rakela, 12 = Rakla küla.

Korpyvomois, 4 = Korwido mõisa Karjamõis. 1586 nimetatiase Landrolles Korwambis. Nimi tuletab korwi ja kõrbe meelde.

Milola, 16 = Miila küla Põllulas. Wiist sõnast millo = mill, siis miili tegemise koht.

Cappala, 23 = Kabala. Kapa, laba = kuit, labala siis kuit koht.

Ardala, 8 = Arla küla Samma wallas. Arta, arda = nooda kuitatuse koht.

Semis, 28 = Semmi küla Uhtnas. Landrolle nimetab 1586 Semme küla. Semmi = tallermaa ehk suur mees ehk tuura-, sammakala.

Waradas, 45 = Warude mõis, küla.

Padagas, 40 = Pada mõis ja wald.

Raudanal, 20 = Raudna küla Ujeris. 1586 kirjutatiase Raudinal. Nimi alguses Raudan-ala.

Samma, 6 = Samma mõis ja wald.

W a e r k a e l a, 15 ibidem lucus sanctus = Werkla, kus püha hiks. Teised nimetavad kohta praegu Wörkla. Wiinne nimetus tähendab Wörkküla, millest lühenduse teel Wörkla sündinud. Weerand wersta külast laugel jõe ääres on Salumägi. Selle kohta räägib rahwas praegu, et see wanasti püha paik olnud. Sealt tuleb wist muidugi Liberi nimetatud hite aset otsida. Põlsteist wersta külast, Maarja kabeli waremete ligikal on, „hite“ nimeline paik. See on aga wäli, hliest pole jälgegi.

S a t a e l, 5 = Sada-la. Koht tundmata. Sawala küla on Säganufes.

P a y m o l, 12, = Paimola. Koht tundmata. Knüpfjer arwab, et nimi Paemurd peaks kuuluma. Niisugusel korral tähendaks see Paasküla Kundas. Wõimalik, et Paimola nimeline koht muiste ometigi leidus. Nimi wõiks paimo sõnast = paimen sõna dim. = karjane tulla. Koht tähendaks siis karjase kohta, kodu.

H e r g a e n p a e, 3 = Härjapää küla Koogus. 1584 kirjutab G. Hartmann Hartenpääby, siis härjast harja teinud ja hy = rootsikeelse küla nime juurde liisanud.

R a n d u, 12 = Rannu küla Njeris.

Y d i a l a, 25 = Jila küla Mallas. Knüpfjer arwab, et nimi iid-jala, Werkla hie jalal olemat kohta tähendab. Et, Jila nimetati, nagu Liberi nimest näha, alguses üdtala, üdi koht, sest tekkis aja jooksul Jila.

K u s c a e l a e, 12 = Kusjala küla Mallas.

M a l l u l a, 5 = Malla. Kui Liberi nimi õige, peaks oletama, et nimi mallust = iseäralik heinakott tuleb. Naste ometigi uskuda, mis Mallal heinakotiga tegemist. Oletades, et Liber wõõritti Mallula Mallala asemel kirjutatud, saaksime malla = maasika-ala, maasikamaa.

G u n d a s, 15 = Runda. Tähendab umbes sedasama, mis logutond. Soomes praegu weel kunta sõna olemas.

Rai, 12 = Enne oli Raja kõrts. Peale selle veel
Nää Koogu ligidal nimetada ja Raja talukoht Padas.

Paydola, 23 = Knüppfer ja Paucker arwawad,
et see Kalwi mõisat tähendab. Kalwi Saksa keeli Pöbdes.
Pöbdest ja Patbola wahel wahel aga liig suur.

Oeas, 14 = Ojalüla Kundas.

Adnaeias, 6 = Andja mõis ja wald. Uiber
nime ära wäänanud.

Nucrae, 3 = Negeri küla Wastjas. 1586 nime-
tatakse küla Nucke. Nimi wist jónast nukker, nukra.

VII. Kylaegund Alentagh.

Alutaguse „külakund“. Alo, Alu nimelisi kohti leibus
wanal ajal mõnda, isegi Alu linnast Alutaguses teatakse
rääkida. Wana alo sõna tähendab raha; seega Alulinn =
rabalinna Lügenuse kihelkunnas Namõisas. Alutaguse
wõti Alutaga „külakund“ tähendaks seega rabade tagust maad.

Satzae, 20 = Satsu karjamõis, Pada mõisa jä-
rele. Nime algus wist Saabusoo wõi Sadusoo.

Jerwius, 16 = Järwe mõis ja wald. Järweküla
on kohtlas. 1583 nimetatakse Jerffuehll.

Pyari, 4 = Peeri küla Järwe wallas. 1583
nimetatakse Pyre küla 10 abramaaga, 1626 Piere 9 abra-
maaga, 1712 räägitakse Peri karjamõisast, 1818 nimeta-
takse juba Perifere mõisa.

Toruascula, teised loewad Toiwascula, 3 = Tor-
wasküla, Tõrwasküla. Olupail lahtlane. 1586 nimeta-
takse Jõhwi kihelkunnas Torwejõlt. Waiwara Peetri
wallas on Tõrwajõe küla. Wõimalik, et Toiwaskülast
praegune Toila sündis.

Ydrigas, 3 = Udriki kõrts Lügenuse rajal. Nimi
tuletab udurikast ehk uterikast meelde. Siiski udurikas,

uterikas liig abstraktne nimi. Nimi ehk sõnast ubras = saarmas.

Kolgael, 3 = Kolga küla Järve wallas Viig-nuse kihelkunnas. Erra wallas on Kolljala küla. Wist sõnast Kolju.

Portae, 2 = Tundmata. Ehk Puru küla Jõh-wis. Puru külast oli niisugusel korral 2 abram. kellegi Ricardi walitseda, muid 25 abramaad kuninga käes.

Villae, 3 = Tundmata. Mitmed mõtlewad Muka mõisa ja walla peale.

Undaegas, 5 = Ontika mõis ehk Undika korts Wotal. Ontikast lõpmi olid kõiit Mutaguse külad kuninga otsekohele walitsuse all.

Pododi, 6 = Knüppfer arwab Pootsiku külast Jõhwis. Wõits olla ka Päite mõis, wald ja küla. Nimi igatahes ära wäänatud.

Kuckarus, 7 = Kutruse mõis ja wald.

Revanal, 5 = Rewiku küla Edise. Wanus kirjus kannab küla Rebinol nimi.

Eteus, 5 = Edise mõis ja wald.

Gevi, 20 = Jõhwi mõis ja wald. Näib, et h räägiti nimes sel ajal juba liig kergelt wälja, nagu praegugi sünnib, nii et Wiber h nimest wälja jättis, nagu pä-rast sakslaseldi (Sewe). Nimi wist ikka Jõhwi olnud. — Kas Jõhwis Wiberi kirjutuse ajal kiril olnud, jääb küsi-tawaks. 1728 ehitati kiril Jõhwi mõisa maa peale.

Pategas, 4 = Paate küla Järve wallas.

Poro, 25 = Puru küla Jõhwi wallas. Paucker Loeb Poco ja arwab Pulari küla selleks kohaks.

Ransaverae, 6 = Rauskwere küla Jõhwis. Wiber wõõrilt u asemel n kirjutanud.

Walsaraevaerae, 8 = Wasawere küla Jõh-wis. Wiberi järele oletada muiste Wasarawere.

Kirtanaos, 7 = Kurlna mõis, sest eelpool järgnevad Kurlna pärast olevad kohad. Nagu näha, on Siber Kurlna nime hoopis ära väänanud.

Ettiaverae, 5 = Edivere küla Kurlnaš.

Kaytamaelae, 22 = Kaidma küla Kurlnaš. Nimi alguses wist Kaidamaa ala, sest laidma = kitsas maa-ala.

Narvia, 8 = Si tähenda Narwa linna, sest nii kaugele daanlaste riik ei ulatanud, ütlevad wanemad seletajad. Wist ei olnud Narwa linna sel ajal olemas. Supel ütleb omelt (Uene Mikcellaneen, II. 89): „Narwa ja Ralwere lofsid olla 1223 Daani kindrali Sune ja Wessenbergi ehitatud. Wene ajaraamatud määravad Narwa asutamise 1255. aasta peale ja nimetawad rootslased Isuni ja Dittmanni ehitajateks. Wõimalik, et Narwa linn endisest külast enesele nime sai, et ehk selle küla rahwast osalt nude linna asuma läks. Narwa nimi tuletab meile sõna narwi = woolukuhja meelde. Narwa oleks seega narwi ja pää sõnast kokku pandud ja tähendaks woolukuhja otsa. Kuid jõe nimi Narowa paneb meid oletama, et Narwa wanem nimi wist Narowa olnud. Narowagi aga ei wõi eestlaine nimetus olla. Narowa tuletab naru ja pää sõna meelde. Naru ei tähenda mitte ainult meie naru, waid ka kärinat, parinat, mühinat. See mühin juhataks meid jälle kose juurde. Kust Narwa nimi tulnud, see küsimine ootab weel põhjalikku uurimist. Wanemad õpetlased otsisid Narwale Wene sõnast нарывъ seletust. Hiljuti on Dr. G. v. Sabler uue seletusega wälja astunud (Sitzungsberichte d. Gelehrten Est. Ges. 1910): nimi tulla wanast Germaani keelest, kus sõna narwa, nagu hiljema Saksja keele sõna narwe = kitsust, lõiget tähendada; sest juurest praegune Saksja sõna Narbe. Sabler ühendab Narwa nime Nerstiga Kuras, Skandinaawia jõe nimega Narwi, Islandi nimega

Narfi ja Ameerika nimebega Narrows. Prof. Rettunen
otseb nimele Wepša keelest seletust: läwe = koss.

Othaccaverae, 6 = Dhalwere mõis ja küla.
Nimi enne Dhalawere, sest hiljemini Dhalwere.

Paccari, 5 = Bagari mõis ja wald.

Akimal, 9 = Agima.

Kaltanus, 10 = Paucker arwab, et see Wokat
tähendab, mis enne Kollota nime kandis. Uberti järel
wõib oletada, et kohta Kalda wõi Kalbane nimetati. Silla-
mäel Lüganasusel on Kalda talu. Peale selle on Kalina
küla olemas. J. Jögewer oletab nime tekkimist sõnast
Koldas, kolta = sõnes kallas.

Meintacus, 11 = Mäetaga mõis ja wald. Wa-
nemad inimesed mäletawad, et kohta enne Mähentagan
kutsutud, nagu samas wallas leiduwat Jöetaga küla Jo-
hentagan.

Waeudith, 9 = Wõide küla Mäetaguses. Al-
guses ehl Wöötide küla. Uberti nimi annab põhjust weoteede
peale mõelda. Waewalt nimi nii öieti kirjutatud.

Ragwas, 6 = Ratwa wõi Rabwa küla Mäe-
taga. Nimi ehl alguses Rabapää.

Kikalae, 5 = Kiikla mõis ja wald. Nimi algu-
ses Kiik-ala, Kiigeala. J. Jögewer oletab nime Soome
sõnast Kiikas = kitsas.

Waerkun, 13 = Wörnu küla Kohtlas. Wanus kirjus
kohta nimi Wornness, Wornoby, Worrimes, Wörni ja Werno.
Esiotsa wist Wörgun, Wörgu küla; sellest hiljem Wörnu.

Odris, 18 = Greba mõis ja wald, Saksja keelt
Erredes. Gutsleff oma Geesti grammatikas nimetab Erre-
des Geesti keelt Odre-mõis. 1586 welkake Greba mõisa
päralt „Otrris“ küla olemat. Endine küla nimi osalt
mõisalegi saanud. J. Jögewer tuuletab Odris sõnast oter
= kõrgem äär.

Kawal, 18 = Rahala küla Tammikus. 1583 ja 1587 nimetatakse Kaffla. 1770 ühendab v. Schwedts küla Adiseaga; siis kannab küla juba Rahala nime. 1800 liidetakse küla Tammiku walla külge.

Oia, 15 = Oja küla ehk Ojamaa küla Kutruses.

Damicas, 9 = Tammiku mõis.

Hvalet, 2 = Walaste Järwe wallas. Knüpper arwab, et see Wallastu küla Ontikas tähendab, Paucker aga rootslaegset „Walliwere“ küla. Põhja kirjawäisi järele on Liber nimele h ette kirjutatud. Nimi sõnast walas (wõrdle walastala).

Cirpae, 1 = Käwa küla Järwe wallas. Liberi kirjutuse ajal nimetati kohta Kärba (Liber Kirba); r langes aja jooksul nimest välja ja nii tekkis Käwa.

VIII. Kylaegund Askaelae.

Liberi nimi Askaelae oleksin walmis Asküla = Asküla lugema. Askülast oleks aja jooksul Asküla jündinud. Lügannuse kirikuraamatutes leidub praegu weel Adorf, mida aga rahwas Moldowats nimetab. Mereaäärilist randa hääletakse Lügannuses praegu weel Na rannaks. Teine wõimalus on aga, et Na rand ja küla Liberi Hazae wõi Hacaeft järeldolaks tuleb arwata. Hazae wõi Hacae tähendab aga praegust Namõisa (Sathof). Hacael ja Sathofil ei ole enam aasaga tegemist, waid haga-sõnaga. — Soomes leidub Askola nimeline paik.

Lygenus, 45 = Lügannuse.

Heraes, 28 = Erra mõis ja küla.

Hvarelae, 14 = Warja küla Püstitis. Wannus kirjus Warje, Wartol, Wargel. Liber põhjamaa kirjawäisi järele nimele h ette kirjutatud. Nimi alguses wist Warela wõi Warjula.

Maydala, 10 = Matbla mõis ja küla. Küla

on Mayheli jugukunnale nime annud. Alguses küla nimi wist Matbel = wäike kala, Gründling.

Hermaes, 6 = Hirmuse küla Maiblas.

Saula, 13, Salla küla Maiblas, arwab Anupffer. Ma arwan, nime tuleb Sawla, õigem Sawala lugeda. Sawala küla leidub Erra wallas.

Kectaelae, 6 = Kohtla küla Püssi wallas. Sibi-beri kirjutaja wist Kohtala asemel Kectaelae kirjutanud. S. Jögewer oletab nime osa (Anteil) tähendawat.

Purdus, 26 = Pürtse küla ja Jõgi Püssi wallas. Gelpool tuleb nimi Purbis ette. Minu arwamise järele on Purbus ja Purbis sama. Uhe jao Pürtse küla — 26 abramaa omanik oli Sibi-beri järele teegi Mithard, kuna Pürtse küla 6 abramaad Uidu ja Meheta külaga kuniinga otskohele walitsuse all seisis.

Methias, 4 = Meheta küla Püssi, arwab Paucker. Sibi-ber wahetab ht th-ga tihti ära; seega kuulis nimi Mehtias. Kui nüüd h ja t wahete e lsfame, saaksime küll Meheta nime. Sõja ajal olid ehl korra kõik küla mehed otsa saanud, mispärast küla wist Meheta külaks hakati hüüdma.

Aytis, 8 = Uidu küla Erra wallas. 1586 nimetatakse kohta Nitzi mõisaks. 1616 ostis Hans Bratel mõisa enesele ja ühendas 1651 Maibla mõisaga. Päranduse jaotusel läks Uidu 1689 Karl Brangli kätte.

Purdis, 6 = Pürtst mõis ja küla.

Muldillippae, 4 = Muldalepa = Molsdowa. I langes nimest wälja, nii tekkis Muldapa, sest hiljemini Muldowa. — Erra wallas on Maiblalipu ükstei talukoht.

Hazae, teised loewad Hacae, 13 = Haa mõis ja wald. Alguses nimi wist Haga, nagu Sibi-ber Hacae kätte juhatab.

Horumperae, 8 = Nime mõisime Dru pere lugeda. Bancker arwab Horumperae Waruperels. Rootsi ajal oli Warupere 6 adra suurune mõis. 1687 ühendati ta aga Bagari mõisaga Jõhwi kihelkunnas. Dru küla Jõhwi wõi Päite wallas.

Rodickae, 5 = Noodu küla Kõhtlas Jõhwi kihelkunnas. Üiberi Kobita tuletab Soome sõna ruotilas meelbe, mis abrarauda tähendab.

Sonorm, 1 = Soonurme küla Püski wallas. On praegu olemas, ei olnud siis ainult Daani ja Rootsi ajal, nagu mõned arwawad.

IX. Laemund kylaegund.

Endisest suurest Lemmu „küla-kunnast“ annab praegusel ajal tähtsusetat Lemm-küla Porkuni wallas weel tunnistust. Laemund kylaegund ja hiljemini ettetulew Lemmun kylaegund tähendawad muudugi sama „küla-kunda“. — Lemmu wist „kurja“ sõna tähendusel. J. Jõgewer otsib seletust lämmu = mada sõnast. Soomes leidub Lemmi.

11. Parochia Vov. = nüüdne Jakobii kihelkond.

1586. aasta Landrokkes kannab see kihelkond Kehala ja Kehli nime, Kehala küla järele kirikumõisa ligidal. Ka õpetaja Kelschi kirjutatud Jakobii kirikuraamatutes on weel nimi Kehl.

Vov, 20 = Wõhu tarjamõis Rüttil, enne küla. Üiber h w-ks muutnud. Wõhust ütleb Üiber, et see kiriku päralt olla. Jakobii kirikuwald on wist selle kiriku omanduse jäänus. Sel põhjusel wist oli Rüti mõisal patronaadõigus Jakobii kiriku kohta.

Hovilae, teised loewad Vovilae, 20 = Tundmata.

Cupanal, 18 = Kupna mõis. Kупpa = kupp, muht; nooda järel ujutu märk. Kупpa ala sõnaga ühendatud.

Röuthae, 10 = Rõhu küla Jakob kiriku ligibal, nüüd kadunud, maad Kupna mõisa läes. Spretaja Kehl kirjutatud Jakob kirikuraamatutes esineb Rõhu küla. Nimi alguses wist Rõhtu (nüüd wilja rõht); sellest Rõhu.

Haelae, 40 = Knüpper arwab, et see ülemalnimetatud Kehalat, lühendatud Kehl tähendab. Niisugusel korral peame oletama, et Siber wõõrriit R asemel S kirjutatud.

Inie, 9 = Inju mõis ja küla. Ini = häält tegema, kumuma.

Coraverae, 8 = Kocrawere küla Kütti.

Hvaetel, 5 = Weabla ehk Wäädla küla. Siber põhjamaa kirjawissti järele w ette ilmaaegu h kirjutatud; et siis wigaga, nagu Schlüter arwab. Nimi ehk sõnast „wäät“.

Asaemulae, 18 = Asamalla Põrkunis. Siber nimes a asemel esikombel u kirjutatud. Kohta kutsuti enne Asamala ala, sest lühenduse teel Asamalla ja hiljem koguni Asamalla.

Tonnaevaerae, 2 = Tõnuwere küla Põrkunis. Põrkuni oma nimi puudub Siberis, sest et Põrkuni nimi palju noorem on. Tallinna piiskopp Simon von der Borg lasi 1482 lossi ehitada, mida ehitaja järele Borgholmiks, hiljemini Põrkholmiks hakati hüüdma. Gestlased tegid Borgholmist Põrkuni.

Kuldenkaua, 2 = Kullenga karjamõis, enne küla, Põrkunis.

Vitni, 24 = Witni mõis ja küla. Witni tuletab sõna witni meelde, mis tähti wibu, aga ka tähtiki mõis tähendada.

Modrigas, 30 = Möbriki mõis ja wald. Nimi kõlab wõõralt Gesti keelele.

Rackeverae, 6 = Rägawere mõis, seletawad endised uurijad, et Raktwere, ehk küll nime järele kohta ennem Raktwereks tuleks tunnistada.

Katkuntakusae, 8 = Rattutaga, Tarjamõis Sõmerus.

Rautuleppi, 10 = Raudlepa küla Sõmerus.

Kandukylae, 14 = Kantküla Rägaweres.

Raulavaerae, 18 = Raudwere küla Kaarlis. Übert kirjutaja eksitombel Rauta asemel Raula kirjutanud.

Wakalae, 22 = Wakküla mõis ja wald. Übert i nimest wälja jätnud.

Pöllula, 26 = Põlula mõis ja wald. Nimi enne muudugi Põllula, mis nüüd Põlulaks ära wäänud.

Obias, 20 = Uija. Upea, ube = tore, uhke, tubli.

Kariael, 20 = Karila küla Koelas. Landrolle 1586 nimetab kohta Karil. Dr Weste kirjutab 1877 (Bericht einer Reise), et küla 95 aasta eest teistale wõidud.

Tydy, 10 = Tubu mõis ja küla Koelas. Nimi tuletab tubumist meele.

Pamicus, 2 = Tammi küla Koelas. Übert T asemel P kirjutanud.

Hettaerokae, teised loewad Wettaerokae, 16 = Ebara mõis.

Roilae, 16 = Roela mõis ja wald, Sassa keelt Ruil. Gesti nime järele wõiks oletada, et kohta alguses Rojala hüütud, saksakeelne nimi ei anna sellele oletamisele aga tuge.

X. Lemmun kylagund.

12. Parochia Ractaekylae = Rattuküla kihelkond = praegune Simuna kihelkond.

Nime estmises poolse Siber c ja t ära wahetanud, niisama u afemele a pannud. Nime sai Rattuküla kihelkond Raktakülalt. Wiist möllas muiste ses külas lange lant, mis sugusel põhjusel rahwas talle Rattuküla nimelks andis. 1586 nimetatakse kohta Rattüll ja Rektüll. Knüpf-fer arwab jeda Rektüla Väti Hindreku „Ketiseks“. Simuna kirikut arwatakse ristiusu esimeste kirikute hulka Gestimaal. Kuningas Waldemar III pühendas 2. mail 1346 kiriku apostli Simona ja Juuda nime peale ja määras ta Tallinna Toompea armsate naiste pealiriku walitsuse alla. Simuna kirikule ehitati Wäike-Maarja kirik labe-lik juurde.

Silgele, 5 = Selli walb. Siberi järele arwata, et kohta enne Selgälä, Seliküla hiütt.

Hyrvelae, 12 = Hirva küla. Uguses muibugi Hirwela, seega hirwebe koht. Hiljem langes nimest w wälja ja nii tekkis Hirva.

Avendoy s, 10 = Awanduse walb. 1586 kirjuta-
takse Awendes.

Viliacveri, 6 = Willakwere küla Waimast-
were wallas Laiuse kihelkunnas. Nimi oli enne wiist
Wiljakwere, sest hiljemini Willakwere. Rootsi walitsuse
ajal tülitseti, kas Willakweret Simuna wõi Laiuse kihel-
kunda arwata. Riikarahwas holdis Simuna kiriku poole,
Tartu konsistoorium aga määras küla Laiuse kogudusesse.
Sest saadil arwatakse küla Laiuse kihelkunda. Willak-
S. Jögeweri järele paas.

Emomaekae, 10 = Emomäe walb.

Kogelae, 12 = Koila wald. Liberi nimest
ilmub, et loht enne Kohela eht Kohila nime kandis.

Tamicas, 8 = Tammiku küla.

Kaersaelae, 2 = Kärfa wald. Koht kandis
waremalt kas Kärvälä wõi Käärseija, Käärseella nime.

Salda, 15 = Salla wald.

Kaegynurmi, 12 = Käginurme. Niisugusenimelist
lohta enam ei tunta, küll aga leidub Simunas Nurme küla.

Katinkylae, 3 = Kabitüla Sallas.

Tamicas, 11 = Salla Tammiku küla.

Lestaenormae, 2 = Laasnurme mõis; Mas-
nurme küla Sallas.

Avespae, 8 = Awispää, Aespa küla. Väti
Sindrel nimetab (XXIII, 7) lohta Anispe. Wiist oli algu-
pärastelt Sindrelulgi Awispe. 1219 olid Awispääs Itw-
lased ja lätlased „maja“ pidamas, kui nad Wirumaad
rüüstama tungisid. Küla ligibal nähakse praegu weel
wana kantsi asemel. — Arwatakse, et nimi Liwi sõnast
Abös = aab ja pää tuleb; Avespae siis = Saawapää,
sest lühendusel Aespa.

Paysseverae, 8 = Paaswere wald.

Nimestik.

Accola 22, 49.
Abnaeias 85.
Aehilbelempae 58.
Aelias 59.
Aelizae 46.
Aitol 65.
Aledolae 83.
Aimal 88.
Aktiolae 22, 62.
Alafae 53.
Alanasciae 60.
Alaverae 29, 57.
Alber 67.
Alempos 3, 41.
Amentagh 22, 37, 85.
Aloverae 20, 80.
Andikwaerae 81.
Angaer 45.
Apur 79.
Arbala 83.
Arhuhylae 64.
Arisfilae 83.
Arkenallae 80.
Artinas 78.
Ashaebael 67.
Afae Deus 55.

Afaemulae 93.
Afinetae 67.
Astaetae 35, 90.
Asjuntavae 74.
Atanascae 60.
Athelic 77.
Aventdohs 95.
Avespae 96.
Aunapo 22, 56.
Alytis 91.

Galablae 22.
Galabllae 22, 51.
Callumanae 65.
Capal 22, 49.
Capis 82.
Cappala 22, 84.
Carlas 66.
Carola 20, 80.
Carvanal 62.
Casacu 55.
Cirpae 90.
Compahas 51.
Coraverae 93.
Coriakivae 57.
Corpius 78.

Cofius 59.
Coskius 78.
Cupanal 93.

Damicas 22, 90.
Egentataes 64, 78.
Eghöntatae 29.
Ekius 62.
Emomaetae 95.
Engael 66.
Eftland 32.
Estonia 31, 33.
Eteus 87.
Ettiaverae 88.
Eysysfel 43.

Gabriel 72.
Gervia 37.
Gesse 80.
Gevt 29, 87.
Guldan 66.
Gundas 85.

Haceriz 22, 43.
Haeimesfilae 62.

Haelae 93.
Haerlae 44.
Haermaeto 29, 54.
Haeunopo 68.
Hafri3 46.
Halelae 37, 79, 81.
Halenhabus 70.
Hama 81.
Hanaegus 70.
Hanaras 49.
Harandaevaerae 53.
Harco 58.
Hartua 64.
Harria 22, 31, 42,
43, 45.
Haudis 81.
Hauaueerae 69.
Haze 44.
Heckelal 71.
Helmet 59.
Hemaert 65.
Heraes 90.
Hergaenpae 85.
Hertlal 56.
Hermæ 59.
Hermæes 91.
Hettaerolae 94.
Heukael 66.
Hiempää 37.
Hiltæ 81.
Hiræ 52.
Hirwæ 67.
Hiurentylæ 22, 66.

Hohen 57.
Holst 72.
Honollus 81.
Hopafal 47.
Horaetha 59.
Horumperæ 92.
Hovilæ 92.
Hovonurmae 75.
Hovhmpæ 46.
Hullta 76.
Humebo 66.
Hurnum 62.
Hvaetel 93.
Hvalet 90.
Hvarelæ 90.
Hyraenculæ 22, 65.
Hyrvælæ 95.
Höppæthæ 76.
Höttæ 82.
Jacomecæ 74.
Jaergæthylæ 71.
Jagaemæl 77.
Jakawolbal 69.
Jales 48.
Jalkemetæ 61.
Jarvios 77.
Jarvius 73.
Jarwaen 79.
Jeeleth 22, 67, 68.
Jeeleth 67.
Jervia 31, 37, 38.
Jervius 85.

Jnte 93.
Jogentagana 37.
Jrmart 72.
Jterevera 81.
Jufal 68.
Jurt3 56, 59.
Kacal 60.
Kachis 59.
Kactæthylæ 37, 95.
Kaeghnurmt 96.
Kaertis 69.
Kaersæ 75.
Kaersælæ 96.
Katal 72.
Kaltplaverae 57.
Kalu 56.
Kalamekt 72.
Kaltgalæ 79.
Kallaevaerö 68.
Kallax 77.
Kallis 70.
Kaltanus 87.
Kandalæ 80.
Kanduthylæ 94.
Kangelæ 73.
Kartael 94.
Karlscæ 56.
Karku 62.
Karol 22, 60.
Karowelæ 73.
Karungca 77.
Kasawand 56.

Rassiverae 81.
Ratal 81.
Ratenshapae 82.
Ratinkylae 27, 94.
Ratkantagus 22.
Ratkuntalusae 22,
94.
Rawal 90.
Rahnamaelae 88.
Razwold 46.
Reamol 70.
Rectaelae 91.
Reikael 62.
Rermae 82.
Retherae 70.
Rehkel 61.
Riaepaekulae 22,
51.
Riaepaekylae 22,
45.
Riarthver 53.
Riarpalae 51.
Risko 77.
Rientylae 66.
Rikalae 89.
Ripunkaelae 50.
Rriawold 60.
Ririolle maec 60.
Rirkotaen 61.
Rirmaer 48.
Rirtanaos 88.
Ristevevae 80.
Rithae 71.

Ruluso 52.
Riumbala 70.
Rocial 52.
Rogael 69.
Rogelae 96.
Roil 23, 47.
Roit 53.
Rokael 23, 83.
Rolgael 23, 87.
Rorphywomais 84.
Rostil 67.
Rostis 52.
Rostaeverae 69.
Rottewaerae 81.
Roy 59.
Rohlae 23, 46.
Ruaet 47.
Rucarus 87.
Ruldentawa 93.
Rullawa 72.
Rurkenoh 60.
Rurtevevae 74.
Rusala 71.
Rustaelae 84.
Rustizae 46.
Rwalae 83.
Rymninaesthy=
lae 65.
Ryllaevaerae 77.
Ryvizael 46.
Rdhoh 70.
Rondos 77.

Raellever 50.
Raemaech 46.
Raemestaekilae 62.
Raemund 22, 92.
Raewel 80.
Raibus 63.
Raibuscae 62:
Ratethae 75.
Ranthi 79.
Ratelis 74.
Raufotaur 58.
Rehol 65.
Reiufi 57.
Remethel 73.
Remethos 66.
Remmun hylae=
gund 22, 37, 95.
Rendaelemet 58.
Repac 49.
Retaenormae 96.
Revetae 61.
Richard 61.
Rigalae 29, 81.
Rillaeverae 67.
Rimbus 73.
Rinas 50.
Rippanal 80.
Riqua 66.
Ritnanas 54.
Roal 47.
Ropae 79, 81.
Rygenus 90.

Machielae 63.
Maechius 23, 59.
Maegaer 65.
Mahethae 49.
Maho 83.
Matanpae 49.
Matbalaë 23.
Matrusa 65.
Maeleaser 69.
Mallula 85.
Mandaes 47.
Martaefilae 71.
Mataros 56.
Maum 37, 83.
Mauris 83.
Maybalaë 23, 90.
Mechtas 23.
Meintacus 89.
Mekius 55, 76.
Melanculae 65.
Mellae 81.
Metapae 81.
Methias 91.
Milola 84.
Modrigas 94.
Moha 39.
Moikaë 74.
Mofes 74.
Moge 31, 40, 41.
Mulbillsippae 91.
Mustaen 58.
Mustuth 64.

Nakael 23, 66.
Nakalae 23, 78.
Napal 74.
Narwia 88.
Natamol 51, 54.
Nigattae 67.
Nissae 63.
Normus 63.
Nucrae 86.
Nurumegunta 31,
40, 41.

Nal 55.
Obias 23, 93.
Ocrielae 41, 42, 72.
Octinus 84.
Obris 89.
Oeas 23, 86.
Oefel 44.
Oia 23, 90.
Oiel 23, 53.
Oikae 60.
Orglöl 46.
Ofilia 31, 43, 44.
Othaccaverae 89.
Othaenpan 76.
Othencotaes 48.
Othengat 54.

Paccari 89.
Pabagas 23, 81.
Paeglaelae 29, 80.
Paeitts 80.

Palhae 47.
Palumpe 29, 73.
Palunalus 78.
Pafkanal 74.
Palamala 52.
Palas 59.
Palithl 53.
Paltavere 57.
Pamicus 22, 94.
Pankyl 58.
Parenbychi 68.
Pariol 23, 70.
Pasae 49.
Pasies 68.
Pategas 87.
Patenal 81.
Pathes 65.
Patrikae 75.
Pattas 74.
Paydola 86.
Paymol 85.
Paysseveraë 96.
Periel 23, 68.
Peskulae 61.
Piacae 49.
Picuta 57.
Pikaevaetae 70.
Piol 46.
Pirjö 67.
Pobobt 87.
Pobrits 80.
Poro 87.
Portae 87.

Pudlwiti 20.
Pugiotae 73.
Purculi 51.
Purbis 23, 91.
Purbus 23, 91.
Purllo 55.
Puari 86.
Phol 46.
Pöllula 94.
Pötraeth 72.
Pöus 65.

Queronontae 56, 74.
Quibames 30.

Raeferuae 94.
Raeferuaer 51.
Raeferuaetae 62.
Ragwas 89.
Rai 86.
Raiklaep 50.
Rakal 53.
Rakela 84.
Randu 85.
Ranfiverae 87.
Ranwalae 61.
Rapar 49.
Rasiverae 57.
Ratho 74.
Raudanal 84.
Raulaevaerae 94.
Rautuleppt 94.
Rauwal 93.

Ravangaes 57.
Ravelit 59.
Remmevo 59.
Repel 23, 41, 43, 67.
Reppel 23, 68.
Revaetae 31, 41, 42.
Revanal 87.
Roc 47.
Rocoasssen 54.
Rocol 57.
Rodiclae 92.
Rollae 94.
Ropae 57.
Rotalla 44.
Rotelövlö 31, 44, 45
Rughael 63.
Rung 72.
Rutae 69.
Rüthae 93.

Saga 75.
Saintatae 69.
Salandaus 56.
Salda 77, 96.
Salunal 82.
Sambas 70.
Samma 84.
Sandae 46.
Sarmus 55.
Sarnae 71.
Satael 23, 85.
Satalal 23, 56.
Satzae 86.

Saul 23, 59.
Saula 23, 91.
Saunöy 71.
Sautheil 74.
Seculis 74.
Seltius 55.
Sellaegael 79.
Semaer 58.
Semts 84.
Serriverae 56.
Serbeverae 66.
Sicaleth 20, 53.
Sicalöth 20, 58.
Sicutol 72.
Silgele 95.
Silmel 68.
Silmus 58.
Soboltsi 39.
Socal 69.
Sochaentataes 66.
Sofa 51.
Somaecos 79.
Someres 73.
Somerverae 80.
Sonatae 23, 49.
Sonaldae 21, 83.
Sonorm 92.
Soopoolise 39.
Surti 58.
Svandaus 77.

Taeuferuae 82.
Tamas 57.

Tamcas 96.
 Tapatarhu 64.
 Tapawolkæ 60.
 Tarvameki 62.
 Tatarais 81.
 Teban 46.
 Tennesilmae 61.
 Terma 52.
 Tohal 61.
 Tois 47.
 Toivascula 86.
 Tokolep 78.
 Toffas 83.
 Tomtas 56.
 Tonnaevaerae 93.
 Tormas 80.
 Toruascula 86.
 Torvestaevaerae
 37, 75, 76.
 Tulalae 62.
 Tydy 94.

 Harpal 46.
 Uvae 59.
   bbianes 70.
 Ubias 23, 80, 83.
 Ueri 72.
 Ulbalep 62.
 Ulfenpaet 81.
 Unaes 82.
 Unbaegas 87.
 Undyl 78.
 Unog 83.

Urwas 70.
 Usikylae 75.
 Utric 78.
 Uwarangala 80.

 Bemais 84.
 Beri 54.
 Biana 71.
 Biliacaveri 95.
 Billae 87.
 Billölemp 73.
 Bilsae 81.
 Bilumaeki 64.
 Viola 81.
 Biraekilae 64.
 Bironia 31, 33, -37.
 Bitcae 77.
 Bitni 93.
 Bomentalae 41, 43,
 61.
 Bov 37, 61.

 Waeghaettae 76.
 Waebigaerwa 81
 Waerael 68.
 Waeraeng 54.
 Waerkaela 85.
 Waerkun 89.
 Waethevera 23, 60.
 Waetho 75.
 Waettaevaer 23, 78.
 Waendith 89.
 Wagien 38.
 Wahanina 64.

Wahantaa 63.
 Wahumperae 29,
 58.
 Watolae 74.
 Watalae 94.
 Walaelintae 66.
 Walat 90.
 Walghamus 78.
 Wallal 72.
 Walsaraevaerae 87.
 Wanghaelae 27, 69.
 Wannae 77.
 Warabas 84.
 Warangalae 80.
 Waret jutö 63.
 Wartae 78.
 Wasal 66.
 Waskael 73.
 Wasjaethae 84.
 Waskilae 51.
 Wataekha 78.
 Wegele 29, 38, 39.
 Were 50.
 Wircol 59.
 Wopal 57.
 Wort 54.
 Wosilki 65.

 Wbiala 85.
 Wdrigas 86.
 Wrtas 64.

 Wuhut 76.

Siendus:

Elfikombel on Iðelähtme, Kuusalu, Wastjala
jne. kihelkond asemel pealkirjas „kihelkunnas“.

Keisen, M. S.

~~3. 2031.~~
8. 2031

Daani hindamse raamet.

453.446

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU

Z-200694